

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 7 DECEMBER 1960 - No. 2264

Executele
en
bewindvoering

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beheer en administratie van vermogens

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Blijf bij — lees „E.-S.B.“!

schadeverzekering van kantoormachines

Uitgebreide verzekering van alle
soorten kantoormachines (schrijf-
machines - rekenmachines - boek-
houdmachines - Hollerith-installaties).

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

KARTRO KARBON

LET OP DE GROTE VOORSPRONG OP
ALLE ANDERE KARBONSOORTEN.

CARBOREX

met SILICONOL-B

N.V. KARTRO

Kloveniersburgwal 47, Amsterdam-C.,
Tel. 22.33.11 (3 lijnen).

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Goederenvervoer door de lucht

Het vervoer van goederen door de lucht heeft eerst na de tweede wereldoorlog enige betekenis gekregen. Bij het Nederlandse luchtvrachtvervoer speelt de uitvoer blijkens onderstaande tabel ¹⁾ een belangrijker rol dan de invoer, vooral indien daarvoor de cijfers welke betrekking hebben op het gewicht als maatstaf worden genomen. Ten opzichte van het totale gewicht van de Nederlandse in- en uitvoer neemt het luchtvrachtvervoer echter nog een bescheiden plaats in; in 1959 maakte het slechts 0,02 pCt. van het totaal uit. Het aandeel van ons land in het totale internationale goederenvervoer door de lucht bedroeg in 1958 3,9 pCt. Op de Noord-Atlantische route spelen wij echter een belangrijke rol, gezien het feit dat Nederlands aandeel hierin 17 pCt. bedroeg. Het belangrijkste land voor ons luchtvrachtvervoer is het Verenigd Koninkrijk; in 1959 nam dit land 51 pCt. van de totale invoer en 47 pCt. van de totale uitvoer voor zijn rekening. Met de Verenigde Staten en de landen der Europese Economische Gemeenschap erbij, stijgen deze percentages resp. tot 89 en 74.

Opmerkelijk is de ontwikkeling naar de aard van de vervoerde goederen. Vóór de oorlog vormden fabrikaten 70 pCt. van de ingevoerde goederen gerekend naar het gewicht. Ook thans spelen zij nog de belangrijkste rol, doch het aandeel is teruggelopen tot 50 pCt. Een sterke stijging is waar te nemen van door de lucht ingevoerde machines en vervoermaterieel. Voedingsmiddelen vormden in 1938 twee derde van de door de lucht uitgevoerde goederen; dit aandeel is in 1959 tot een achtste gedaald. Grondstoffen, fabrikaten, machines en vervoermaterieel maakten in 1959 80 pCt. van de export uit.

Genoemde C.B.S.-publicatie besteedt ook aandacht aan de waarde van de door de lucht vervoerde goederen, doch

¹⁾ Ontleend aan: „Statistiek van de Nederlandse luchthavens 1959”. Verkrijgbaar bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zinzendorfflaan 3, Zeist en de boekhandel. 40 blz., f 3,95.

schakelt edele metalen en vliegtuigen uit, daar deze twee groepen het geheel naar waarde te veel overheersen. De gemiddelde waarde der rechtstreeks ingevoerde goederen bedroeg in 1959 f. 52 per kg en die van de uitgevoerde goederen f. 27 per kg. Opmerkelijk is dat de gemiddelde waarde van de laatstgenoemde goederen een veel grotere mate van stabiliteit bezit dan de eerste categorie. Bij de invoer zijn machines de belangrijkste groep; met elektrische apparaten maken zij naar waarde 40 pCt. van de totale invoer uit. Terwijl de uitvoer van stoffen en weefsels

sinds 1956 is verdubbeld, is de uitvoer van kleding door de lucht constant gebleven. De maximumwaarde per kg werd zowel bij de ingevoerde als bij de uitgevoerde goederen genoteerd voor edelstenen, halfedelstenen en parels (resp. f. 35.524 en f. 12.876 per kg), terwijl de minimumwaarde bij de ingevoerde goederen lag bij appels (30 cent per kg) en bij uitgevoerde produkten bij bouwmaterialen (22 cent per kg) behalve van glas en klei.

Een analyse van de geïmporteerde en geëxporteerde goederen uit en naar de belangrijkste landen leert het volgende. Naar waarde zijn de voornaamste ingevoerde goederen uit Engeland luchtvaartuigen en -delen. Hetzelfde kan worden geconstateerd bij de invoer uit de Verenigde Staten en uit Frankrijk. Uit West-Duitsland vormen naar waarde medicinale en farmaceutische produkten de belangrijkste groep. Bij de uitvoer naar Engeland en de Verenigde Staten zijn naar waarde elektrische machines, toestellen en -delen de voornaamste goederen. Evenals bij de import uit Duitsland staan bij de uitvoer medische en farmaceutische artikelen bovenaan de lijst; dit is eveneens het geval bij de export naar Frankrijk. Levende planten, bloembollen en produkten van de bloemeteelt zijn bij de uitvoer naar Zweden de belangrijkste produkten. Tenslotte zij nog opgemerkt dat de verwachting wordt uitgesproken dat met de ingebruikneming van straalvliegtuigen zich een zeer opmerkelijke omwenteling in het luchtvrachtvervoer zal voltrekken.

Rechtstreekse in- en uitvoer door de lucht						
(excl. edele metalen en vliegtuigen)						
	Invoer			Uitvoer a)		
	Gewicht	Waarde	Gem. waarde per kg	Gewicht	Waarde	Gem. waarde per kg
	× 1.000 kg	× f. 1.000	gld.	× 1.000 kg	f. 1.000	gld.
1954	2.279	91.523	40	4.166	108.973	26
1956	3.554	140.316	40	5.148	138.927	27
1957	5.595	191.118	34	6.885	181.846	26
1958	4.434	209.686	47	7.611	205.161	27
1959	4.556	238.442	52	9.791	264.744	27

a) Exclusief bunkermateriaal en provisie voor vliegtuigen.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Goederenvervoer door de lucht	1159	Het systeem van loonvorming, door Drs. M. Hart	1167
Woningnood, woonkosten en de behoefte aan middenstandswoningen, door C. P. A. Bakker	1160	Boekbespreking:	
De Zes, de Zeven en de gelijkstelling, door Mr. G. A. van Haeften	1162	Dr. Th. J. Steenberg: De invloed van de automatisering op het bedrijf, bespr. door Drs. P. van Zuuren	1172
Pensioen, geen secundaire arbeidsvoorwaarde!, door Lod. S. Beuth	1166	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	1174
		Statistieken	1176

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Met het oog op de toekomst is het dringend nodig dat meer aandacht wordt geschonken aan de bouw van eengezinshuizen, zowel voor arbeiders als voor degenen die een hoger inkomen genieten. Door uit de woningen, waarbij de Overheid in de exploitatiekosten bijdraagt, geleidelijk diegenen te verwijderen wier inkomen een zekere grens te boven gaat, behoeft een dergelijke verandering van de woningbouwpolitiek niet te leiden tot beperking van de mogelijkheden voor de minder draagkrachtigen. Door een wijziging in de huurpolitiek dient een einde te worden gemaakt aan de uit sociaal oogpunt onrechtvaardige toestand, dat voor gelijkwaardige woonruimte in dezelfde plaats zeer uiteenlopende huurprijzen moeten worden betaald. Het optrekken van de huren van vooroorlogse woningen en een deel van de na-oorlogse woningen is daarbij onvermijdelijk. Dit levert geen onoverkomelijke bezwaren op, indien men er zich van bewust is dat men in brede lagen van de bevolking bereid is offers te brengen voor betere woonruimte en voor een betere verdeling van de woonruimte.

Woningnood, woonkosten en de behoefte aan middenstandswoningen

De bouw van meergezinshuizen.

In „E.-S.B.” van 2 november 1960 heeft Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom een warm pleidooi gehouden voor de bouw van eengezinshuizen, zijnde een soort woningen die door de grote meerderheid van ons volk wordt begeerd. Hoewel ik mij grotendeels met zijn betoog kan verenigen, wil ik toch opmerken, dat de bouw van grote aantallen meergezinshuizen toch een voordeel heeft gehad, dat hij niet noemt. Het bouwen van deze huizen kwam namelijk tegemoet aan de behoefte van vele woningzoekenden die liever éérder een kleine woning dan enige jaren later een grotere woning in de vorm van een eengezinshuis wilden hebben. Zo gezien is de bouw van relatief veel meergezinshuizen wel te verdedigen. Het wordt echter een andere zaak wanneer men constateert dat vele gemeentebesturen zich op het standpunt stellen dat op de ingeslagen weg moet worden voortgegaan. Dit is te erger, omdat het overgrote deel van de meergezinshuizen gebouwd is met een minimum aan comfort (onvoldoende geluidsisolatie, geen centrale verwarming, onvoldoende droogruimte voor wasgoed enz.), om te komen tot zo laag mogelijke huren. Wil men voorkomen, dat over tien, twintig jaar grote aantallen van deze soort woningen opverhuurbaar worden of slechts verhuurbaar tegen sterk gereduceerde huren dan dient men thans onverwijld het roer om te gooien door voortaan slechts op beperkte schaal meergezinshuizen van goede kwaliteit en verder eengezinshuizen te bouwen.

Zijn de huren te hoog?

Men zal mij tegenwerpen dat een dergelijke wijziging van de woningbouwpolitiek betekent dat voor de minder draagkrachtigen dan in het geheel geen woningen meer gebouwd zullen worden, omdat die betere woningen voor hen onder de huidige omstandigheden onbetaalbaar zijn. Het antwoord op deze opmerking is dat men er zonder deugdelijke gronden steeds vanuit gaat dat een arbeider niet meer dan een zesde deel van zijn bruto inkomen aan huur voor een woning mag besteden. Deze norm, welke onder vooroorlogse omstandigheden misschien juist was,

is thans niet meer bruikbaar en wel in de eerste plaats omdat de welvaart thans groter is. In de tweede plaats zijn de sociale voorzieningen aanzienlijk uitgebreid. Men kan dit oplossen door de vooroorlogse norm toe te passen op het bruto loon, nadat men dit met een factor groter dan 1, bijv. 1,2, heeft vermenigvuldigd, doch ook door de norm hoger te stellen, dus bijv. op een vijfde deel.

Het bezwaar tegen de hogere huren, welke gevraagd worden voor de woningen welke in de laatste tijd gereed zijn gekomen, spruit m.i. niet zozeer voort uit het feit dat de arbeider deze huren niet *kan* betalen, als wel uit het feit dat men deze niet *wil* betalen, omdat er zoveel gelijkwaardige woonruimte is, waarvoor de huur op een aanzienlijk lager niveau ligt (30 tot 40 pCt. lager, in het bijzonder bij vooroorlogse woningen). Deze moeilijkheid, welke een van de grootste moeilijkheden is bij het streven naar een doelmatige verdeling van woonruimte, kan praktisch slechts worden opgelost door de huren van de vooroorlogse woningen en van een deel van de na-oorlogse woningen zo spoedig mogelijk aanzienlijk te verhogen.

Uiteraard brengt het besteden van een groter deel van het inkomen aan huur dan thans gebruikelijk is, mede, dat er op andere uitgaven bezuinigd moet worden. De arbeider, die in de plaats van een kleine woning in een meergezinshuis de voorkeur geeft aan een eengezinshuis, moet daarmee misschien afstand doen van de mogelijkheid van aankoop van een televisietoestel, van een snelle bromfiets of van een tweedehands auto of zich beperken in uitgaven voor vermaak e.d. Men kan stellig niet volhouden dat een hogere uitgave voor huur moet gaan ten koste van andere eerste levensbehoeften.

De vraag, of de arbeiders in het algemeen of althans een deel van de arbeiders daartoe bereid zijn, wordt genoezaam beantwoord door de houding welke zij vóór de oorlog aannamen bij een vrije keuze van woonruimte. Ook toen kwam het veelvuldig voor, dat geschoolde arbeiders en lagere ambtenaren de norm van een zesde deel van het inkomen met f. 1 à f. 2 per week overschreden om in een „betere buurt” te kunnen wonen. Ook toen was dubbele bewoning van een eengezinshuis op betere stand geen uitzondering.

Een niet te onderschatten voordeel van het opheffen van de huidige grote huurverschillen bij een huurniveau zoals dat voor de nieuwste woningen geldt is, dat daardoor een meer efficiënt gebruik van de bestaande woonruimte kan worden verkregen, terwijl daardoor bovendien een deel van de kunstmatig opgeroepen vraag naar woonruimte, afkomstig van jeugdigen, die nog niet voldoende verdienen, zal verdwijnen.

Op wie drukt de woningnood?

Het is gebruikelijk te zeggen, dat de woningnood het zwaarst drukt op de minder draagkrachtigen. Indien men daarmee bedoelt te zeggen dat de minder draagkrachtigen langer moeten wachten op het vinden van passende woonruimte dan degenen die iets meer verdienen dan de gemiddelde arbeider en over enig geld beschikken, dan kan ik het daarmee wel eens zijn. Indien men dit vraagstuk van de financiële kant beziet, ligt de situatie anders. Daarbij zijn twee punten van belang. In de eerste plaats is het geven van subsidies op grote aantallen woningen een van de oorzaken van de zware belastingdruk. Hiervan wordt meer last ondervonden naarmate het inkomen hoger is. In de tweede plaats moeten zij, die maatschappelijk gezien op een middenstandswoning zijn aangewezen voor de voorziening in hun behoefte aan woonruimte relatief veel meer van hun inkomen uitgeven dan de arbeiders in het algemeen. De mogelijkheden tot het huren van nieuwe middenstandswoningen zijn zeer beperkt. Praktisch vindt men alleen meergezinshuizen met woningen waarvan de huurprijzen in de grote en middelgrote steden om de f. 200 per maand liggen. Eengezinshuizen zijn slechts sporadisch verkrijgbaar. Als men afgaat op de gemiddelde prijs van een nieuwe middenstandswoning van rond f. 25.000 komt men rekening houdende met transportkosten e.d. van rond 10 pCt. tot een jaarlijkse last van 8 pCt. over f. 27.500 = f. 2.200 of per maand f. 183. In werkelijkheid is de situatie veel ongunstiger omdat in de grote en middelgrote steden door verschillende oorzaken de prijzen aanzienlijk hoger liggen dan in kleine gemeenten. Men kan veilig aannemen dat de verschillen in de orde van grootte van f. 10.000 liggen. D.w.z. dat men in kleine plaatsen een middenstandswoning inclusief bijkomende kosten voor rond f. 20.000 kan verwerven, hetgeen overeenkomt met woonkosten van f. 133 per maand. In grote en middelgrote steden komt men — op eigen grond — tot prijzen inclusief bijkomende kosten van f. 30.000 tot f. 40.000, overeenkomende met woonkosten van f. 200 tot f. 270 per maand.

De verschillen tussen deze woonkosten en de huren van gelijkwaardige vooroorlogse woningen zijn voor middenstandswoningen veel groter dan de verschillen in huren van gelijkwaardige vóór- en na-oorlogse arbeiderswoningen. Zo liggen de huren van middenstandswoningen van vóór de oorlog, gelijkwaardig aan die waarvan de woonkosten op f. 200 tot f. 270 per maand komen op f. 65 tot f. 100 per maand. Wie een vooroorlogse middenstandswoning koopt moet erop rekenen dat hij aan woonkosten op ongeveer het dubbele van de voor die woning geldende huur komt.

De thans bestaande verschillen tussen woonkosten en huren zijn sociaal gezien onrechtvaardig. Het zijn voornamelijk de na de oorlog gevormde gezinnen die hierdoor een lager welvaartspeil genieten dan de vóór de oorlog gevormde gezinnen. Van plaats tot plaats kunnen de ver-

ROTTERDAMSCH E BANK

**FINANCIERING VAN
IMPORT- EN EXPORT-
TRANSACTIES**

MEER DAN 300 VESTIGINGEN IN NEDERLAND

(advertentie)

houdingen veel verschillen. Zo liggen bijv. de huren van vooroorlogse middenstandswoningen in Haarlem en Utrecht ongeveer op hetzelfde peil. De prijzen van lege vooroorlogse middenstandswoningen en van nieuwe middenstandswoningen liggen in Utrecht thans f. 5.000 tot f. 15.000 hoger dan in Haarlem. De oorzaak hiervan is dat de gemeente Utrecht over relatief minder vooroorlogse middenstandswoningen beschikt dan de gemeente Haarlem. Daarbij komt dat Utrecht voor de bouw van middenstandswoningen in de vorm van eengezinshuizen slechts op zeer beperkte schaal gelegenheid geeft. Praktisch verdriift Utrecht daardoor zijn „middenstanders” naar omliggende gemeenten. De sterke groei van een kleine gemeente als Bunnik is hiervan een direct gevolg (goede verbinding, lage grondkosten).

Wanneer men in aanmerking neemt dat Utrecht grote plannen heeft voor de uitbreiding van het hoger onderwijs, dan is het duidelijk dat in deze gemeente in de plaats van meergezinshuizen op ruime schaal eengezinshuizen gebouwd zullen moeten worden om in de behoefte aan woonruimte van hoogleraren, lectoren, wetenschappelijke ambtenaren en assistenten te voorzien. Het komt mij voor dat ook uit een oogpunt van studentenhuisvesting het eengezinshuis beter geschikt is dan het meergezinshuis.

Voor de bewoners van middenstandswoningen nam men vroeger aan, dat voor hen de norm kon worden gesteld op een zevende deel van het inkomen. Na hetgeen hierboven bij wijze van illustratie is gezegd, zal het duidelijk zijn, dat in de praktijk bij de bewoners van nieuwe middenstandswoningen dikwijls een situatie bestaat waarin de norm ver wordt overschreden. Dit geldt in het bijzonder voor de inwoners van grote en middelgrote steden met een inkomen dat ligt op het niveau van de welstandsgrens voor de sociale verzekering of weinig daarboven. Zij komen bij aankoop van een woning dikwijls op een vijfde deel, soms wel op een vierde deel van hun inkomen. Zonder overdrijving mag men zeggen dat op deze groep van de bevolking de woningnood in financieel opzicht veel zwaarder drukt dan op de gemiddelde arbeider. Men zou deze groep eigenlijk een fiscale tegemoetkoming moe-

Een verdere economische eenwording van West-Europa kan slechts tot een behoorlijk resultaat leiden, indien enkele dan wel alle lid-staten van de Zeven zich bij de Zes aansluiten. Alleen hierdoor wordt de voor het bedrijfsleven nodige gelijkstelling van de zijde van de overheden bereikt. Bij de E.E.G. zijn beleid en rechtspleging namelijk meer omvattend en sterker uitgerust. Het E.V.A.-verdrag stelt in tegenstelling tot het E.E.G.-verdrag de ongelijkheid voorop. Een aansluiten van de E.E.G. als achtste partner bij de E.V.A. zou leiden tot vestigingen in het gebied van de Zeven om van daar uit de markt van de Zes te bedienen. De oorzaak hiervan is dat de Zeven minder vrijheid van handelen opgeven. Dit vestigingseffect zal zich ook voordoen indien langs pragmatische weg wordt gestreefd naar eenwording van de Zes en Zeven. Een dergelijke aanpak is een lapmiddel, waarmee geen verdere eenheid kan worden verkregen. De bezwaren van een aansluiting van de Zeven bij de Zes zijn niet onoverkomelijk: het Gemenebest-probleem is oplosbaar, het meerderheidsbeleid is beperkt en de E.E.G.-bemoeienis is begrensd door het kader van de inkomensvorming.

De Zes, de Zeven en de gelijkstelling

Inleiding.

Er zijn eigenlijk slechts twee mogelijkheden om tot verdere economische eenwording van West-Europa te geraken: of de Zes sluiten zich als één blok aan bij de Zeven, of enkele dan wel alle lid-staten van de Zeven sluiten zich aan bij de Zes. Daarop zijn allerlei varianten denkbaar, die echter voor hetgeen volgt buiten beschouwing kunnen blijven. Alleen de tweede mogelijkheid kan tot een behoorlijk resultaat leiden, omdat alleen dan in voldoende mate voor het bedrijfsleven binnen de gemene markt de nodige gelijkstelling van de zijde van de overheden wordt bereikt.

Wanneer staten over en weer hun markten openstellen, zal het bedrijfsleven in iedere staat verlangen, dat de aan zijn mededingers van overheidswege verleende

voorrechten worden opgeruimd. Gelijkstelling wordt, althans voor wie achter ligt, gevoeld als rechtvaardig: Met het aaneensluiten van markten veranderen de door de overheden aan het eigen bedrijfsleven toegekende voorrechten van karakter: zij worden, als oneerlijk gevoelde, voorsprongen, of — zoals men gaarne zegt — „discriminaties”. Het opruimen daarvan, het gelijktrekken, is op den duur niet tegen te houden. Naast gelijktrekken behoort tot de gelijkstelling ook het gelijkhouden, het niet doen ontstaan van nieuwe voorrechten.

Gelijkstelling is verder te onderscheiden in de verplichting daartoe van de overheid en in het recht daarop van het bedrijfsleven. Die verplichting drijft tot gemeenschappelijk beleid en dat recht vraagt om rechtspleging. Naarmate beleid en rechtspleging meer omvatten en sterker uitge-

(vervolg van blz. 1161)

ten geven door een soort investeringsaftrek toe te staan van bijv. 1 pCt. van de koopsom per jaar gedurende tien jaar.

Afwenteling van hoge woonkosten.

De relatief hoge prijs welke thans voor nieuwe woonruimte in het algemeen en voor middenstandswoningen in het bijzonder moet worden betaald heeft geleid tot een situatie die niet algemeen bekend is. Meer en meer worden de grote bedrijven (waaronder ook overheidsbedrijven) ertoe gedwongen de zorg voor passende woonruimte van kandidaat-werknemers over te nemen. Enige jaren geleden konden de bedrijven volstaan met de betaling van een zekere som à fonds perdu, waartegenover de gemeenten woonruimte, ten behoeve van de bedrijven afstonden. Thans zijn de bedrijven genoodzaakt zelf woningen te laten bouwen, welke tegen normale huren of lagere vergoedingen aan het personeel als „dienstwoning” ter beschikking worden gesteld. Voor hoger personeel zullen dit veelal verspreid liggende eengezinshuizen zijn. Het tekort op de exploitatie wordt dan door het bedrijf gedragen. Een voor het bedrijf gelijke situatie bestaat er wanneer

het bedrijf de voor de aankoop van een woning benodigde middelen renteloos of tegen lage rente uitleent, al of niet gecombineerd met een jaarlijkse bijdrage in de exploitatietekorten. Op deze wijze ontstaan nieuwe, kostprijsverhogende „sociale lasten”. Onder de huidige omstandigheden mag men wel aannemen, dat deze kostprijsverhoging op de afnemers wordt afgewenteld. Voor zover dat niet het geval is wordt in elk geval de fiscale winst verkleind, waardoor dooreengenomen toch 50 pCt. van de exploitatietekorten ten laste van de Schatkist komt. Wanneer de Overheid, zoals thans het geval is, de subsidies beperkt zonder invoering van een huurverhoging, zal het gesignaleerde verschijnsel in betekenis toenemen. Sociaal gezien heeft dit verschijnsel nog een ander nadeel. De regelmatige aankoop van woningen door bedrijven, die de lasten op de afnemers en/of de fiscus afwentelen, drijft de prijzen van de woningen op, waardoor de particulier, voor wie geen mogelijkheid tot afwenteling van de hogere woonkosten bestaat, in de verdrukking komt.

Verschuiving van vraag en aanbod.

Veel wordt over het hoofd gezien, dat de relatief hoge prijs van woonruimte in de vorm van middenstandswo-

rust zijn, wordt de gelijkstelling meer verwezenlijkt. Dat is veel meer het geval bij de E.E.G. dan bij de E.V.A. Onder de hoede van de E.E.G. zijn meer produkten, meer objecten gebracht, terwijl meer overheidstaken daaromtrent overgedragen zijn en ook beschikken de organen van de E.E.G. over meer beslissingsmacht dan die van de E.V.A.; de E.E.G. kent een afzonderlijk Hof van Justitie en rechtzoekenden kunnen staten zowel als particulieren zijn; bij de E.V.A. daarentegen zijn wetgeving, executieve en rechtspraak in één college ondergebracht en kan alleen een deelnemende staat hierbij klachten indienen. De E.E.G. voldoet dan ook veel meer dan de E.V.A. aan het vereiste van gelijkstelling, terwijl nochtans duidelijke grenzen gesteld zijn aan de omvang van de regelende bevoegdheid van de E.E.G.; de bemoeienis van de E.E.G. mag namelijk lang niet het gehele gebied van de economie bestrijken.

Allereerst zij iets nader ingegaan op het aangeduide verschil tussen E.E.G. en E.V.A. Daarna zal de invloed daarvan worden gepeild in geval van aansluiting van de Zes bij de E.V.A. en omgekeerd van (de) E.V.A.-landen bij de E.E.G. Hierbij zal het noodzakelijk zijn, aandacht te besteden aan de grenzen, die aan de bemoeienis van de E.E.G. zijn gesteld.

Verskil tussen E.E.G. en E.V.A.

Het E.E.G.-verdrag plaatst de gelijkstelling voorop: gelijkhouding terstond bij de inwerkingtreding en gelijk-trekking gedurende de overgangperiode. Het E.V.A.-verdrag daarentegen stelt ongelijkheid voorop (bijv. geen douane-unie en geen gemeenschappelijke handelspolitiek), terwijl de ongelijkheid — ook waar gelijkstelling voorgeschreven staat — slechts gedeeltelijk verdwijnen zal als een gevolg van het ontbreken van de mogelijkheid tot het streng doorvoeren van het voorgeschrevene. Indien namelijk gelijkstelling voorgestaan wordt en niet tevens de middelen om deze te bereiken ter beschikking worden gesteld, is ongelijkheid de uitkomst.

Zijn de uitgangspunten tegengesteld, zij naderen elkaar via de uitzonderingen daarop. Zo laat de E.E.G. verschil

in behandeling toe gedurende de overgangperiode, terecht, want men mag niet te schokkend het bestaande aantasten. Zij laat ook verschil in behandeling toe ter ontwikkeling van binnen de E.E.G. achtergebleven gebieden, wederom terecht, want gelijkheid mag niet verstikkend werken. Verder wordt ongelijkheid toegelaten voor de landbouw. Of dit al of niet terecht is, zij hier in het midden gelaten.

Omgekeerd wordt in het E.V.A.-verdrag, als uitzondering op het uitgangspunt van ongelijkheid, op belangrijke punten gelijkstelling voorgeschreven. Zo heft de E.V.A. de onderlinge tarieven en contingenten op, echter zonder daarmee een uniform buitentarief te verbinden en dit dwingt tot origine-regelingen. Ondanks deze correctie op de ongelijkheid blijken er dan nog zgn. ontsnappingsmaatregelen als tweede correctie nodig te zijn. Die correcties brengen evenwel slechts ten dele herstel, bijv. alleen tussen twee van de Zeven in plaats van tussen alle Zeven. Een dergelijk aarzelend streven naar gelijkheid vindt men bij het volgende: naast tarieven en contingenten zijn onderling de vele middelen verboden, die overheden hanteren om het bedrijfsleven een voorsprong te geven. Dit echter zonder dat voor de bestrijding daarvan voldoende machtsmiddelen ter beschikking worden gesteld. Ook hier is weer sprake van een bilaterale in plaats van een multilaterale bestrijding.

7 + 6 = 8.

Welk gevolg zou, bij verwezenlijking van eerstgenoemde mogelijkheid — aansluiting van de E.E.G. als achtste bij de E.V.A. —, de overheersing van de ongelijkheid bij de E.V.A. zonder dat daarbij de gelijkstelling binnen de E.E.G. opgeheven wordt, teweeg brengen? Een belangrijk gevolg zou zijn, dat het voor het bedrijfsleven aantrekkelijker zou worden zich in het gebied van de Zeven te vestigen om van daar uit tevens de markt van de Zes te bedienen. De Zeven immers, die minder dan de Zes bij hun handelen rekening moeten houden met de anderen, zullen het kader en daardoor het klimaat voor hun bedrijfsleven gunstiger weten te leggen overal daar waar de Zeven vrij bleven en

ningen ertoe leidt dat in de behoefte daaraan wordt voorzien door het gebruik van arbeiderswoningen. Het ligt daarom voor de hand dat het opheffen van de hierboven omschreven huurverschillen en het inperken van de verschillen tussen woninghuren en de kosten van woonruimte, zal leiden tot het verhuizen naar middenstandswoningen en daardoor tot een vermindering van de woningnood der minder draagkrachtigen. Men zal dit kunnen effectueren door thans eerst op ruime schaal eengezinshuizen en meergezinshuizen van goede kwaliteit te bouwen en geleidelijk uit de door de Overheid gesubsidieerde woningen diegenen te verwijderen wier inkomen een bepaalde grens overschrijdt. Deze grens zou men bijv. kunnen stellen op f. 10.000 voor gehuwden, verhoogd met f. 500 voor elk kind, om deze grens daarna gedurende een aantal jaren met f. 500 te verlagen tot de grens bereikt is, die men op den duur zou willen handhaven om in aanmerking te mogen komen voor de huur van een woning, waarvan de Overheid in de exploitatiekosten bijdraagt. Voor degenen die aldus zullen moeten verhuizen zou men de overgang kunnen vergemakkelijken door een premie toe te kennen van bijv. twee maanden huur van de nieuwe, duurder woning. Uit een oogpunt van verdelende recht-

vaardigheid lijkt mij een dergelijke maatregel stellig gemotiveerd. Het zou mij niet verbazen indien aldus door het gedwongen verschuiven van de vraag van goedkopere naar duurder woningen door degenen, die in staat geacht moeten worden de huur van die duurder woningen te kunnen betalen, een hoeveelheid woningen voor minder draagkrachtigen ter beschikking zou komen die uitgaat boven een geheel jaarcontingent van zulke woningen, welk effect bij elke verlaging van de gestelde grens zal worden herhaald.

Ook in het fiscale vlak zijn maatregelen denkbaar, welke een gunstige invloed kunnen uitoefenen op een betere verdeling van de woonruimte. Zo zou men de personele belasting zo kunnen wijzigen, dat tegenover een verlaging van deze belasting naar de grondslag huurwaarde zou komen te staan een nieuwe grondslag „woonruimte”, waarbij het voorwerp van heffing bestaat in het ter beschikking hebben van een groter aantal nuttige m² woonruimte dan minimaal nodig wordt geacht. Een dergelijke heffing behoort in verband met het bedoelde effect niet langer te worden gehandhaafd dan tot op het moment waarop de woningnood vrijwel verdwenen is.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

de Zes hun vrijheid van handelen opgaven. De Zeven zijn op die punten niet van enige toestemming afhankelijk en kunnen dus hier zuiver egoïstisch te werk gaan, terwijl de mogelijkheid tot snellere en — zeer belangrijk — tot geheime beslissing open blijft. Wie industrialisatie van ons land voorstaat, zal deze eerste mogelijkheid dus dienen af te wijzen.

Het feit dat de Zes lid-staten onder deze ongelijkheid zouden komen te lijden, betekent niet, dat zulks ook met alle onderdelen van hun bedrijfsleven het geval zou zijn en wel omdat belangrijke delen van het bedrijfsleven steeds beweeglijker worden. Het vestigen van uitbreidingen in het buitenland, vooral wanneer dit buitenland tot dezelfde markt behoort, wordt steeds eenvoudiger. Het zou dan ook in geval van aansluiting van de Zes bij de Zeven kunnen blijken, dat men de knelpunten niet zou vinden door „deflections of trade”, doch door „deflections of investments”, en eenmaal een belangrijk „deflected investment” ontdekt, krijgt men dit volgens de zwakke opzet van de E.V.A. in onderling overleg niet meer opgeruimd. Uit het hiervoren gestelde volgt, dat de belangen van de Zes lid-staten en van hun bedrijfsleven inzake aansluiting van de E.E.G. bij de E.V.A. voor een belangrijk deel tegengesteld liggen en wel meer naarmate het bedrijfsleven over meer vestigingen binnen de Zeven beschikt.

In de aanhef is gesteld dat er eigenlijk slechts twee mogelijkheden zijn om te komen tot verdere economische eenwording van West-Europa. Als derde mogelijkheid wordt dikwijls gewezen op de zgn. praktische, of gelijk velen liever zeggen, de pragmatische aanpak, waarbij knelpunten in het vrije verkeer van goederen zouden moeten worden opgeruimd naarmate deze zich voordoen. Dit is een lapmiddel, waarmede geen verdere eenheid kan worden verkregen en dat bij toepassing tot gevolg zal hebben het verlangen naar eenheid te temperen. Hoe dit ook zij, ook hier bestaat, om dezelfde redenen, het gevaar van het aantrekkelijker maken van investeringen bij de Zeven in plaats van binnen de Zes. In dit verband nog één opmerking: men hoort vaak dat ons land voor zo en zoveel naar *dit of dat land van de Zeven* exporteert en dat dus een brug geslagen moet worden over een steeds breder wordende kloof. Afgezien van de mankheid van de vergelijking (zo'n brug verzakt of stort in), zou het wel eens kunnen gebeuren, dat een deel van het geïnteresseerde bedrijfsleven later — zonder het misschien thans te bevroeden — over zo'n „brug”, indien „stevig” geslagen, het land verlaat om zich aan de andere zijde te vestigen.

6 + 7 = 1.

Laten wij thans de tweede mogelijkheid bezien om tot verdere eenwording op economisch gebied van West-Europa te geraken, nl. aansluiting van enkele of van alle lid-staten van de Zeven bij de Zes. Wat zou hier de vooropstelling van het gelijktrekken en van het gelijkhouden betekenen voor de Zeven? Zou er veel, misschien te veel, van hen verlangd worden? Natuurlijk zal geen der Zeven willen erkennen, dat men bij een samengaan voor het eigen bedrijfsleven een bevoorrechte positie boven dat in de Zes verlangt. Om die erkenning te vermijden, wordt door alle Zeven beweerd dat de E.E.G. het recht zou hebben zich met vrijwel alles op economisch gebied te bemoeien en dat dit veel te ver gaat, terwijl door enkele landen naar voren wordt gebracht dat zij bij toetreding tot de Zes hun neutraliteit zouden verliezen en dat dit te gevaarlijk zou zijn. Door Engeland wordt zijn belang bij

elk aandeel

'Vereenigd

Bezit van

1894'

vormt in

feite een

deskundig

samengestelde

aandelen-

portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ruim 175 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

**N.V. VEREENIGD
BEZIT VAN 1894**

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

(I. M.)

het Gemenebest met zijn onderlinge tariefpreferenties naar voren geschoven.

Hieronder wordt de vraag behandeld, of de E.E.G. inderdaad vrijwel het gehele economisch bestel omvat. Op de zo tere aangelegenheid van het neutraliteitsverlies wordt hier niet ingegaan. Het Engelse beroep op het Gemenebest is steekhoudend, doch zowel de Zeven als de Zes laten merkwaardigerwijze de hiermede samenhangende preferenties te zwaar wegen. Het zijn immers niet zozeer de verschillen in tarief, die een als oneerlijk gevoelde bevoorrechtting scheppen. Voór tariefsverschillen bij grondstoffen kan men regelingen ontwerpen, die zo nodig de gelijkheid in uitgangspunt herstellen, omdat het hier vaste grootheden betreft. Verschillen evenwel in handelspolitiek — in anti-dumpingpolitiek bijv. — brengen soms plotseling opkomende sterk wisselende en niet te waardenen ongelijkheden teweeg. Hiervoor kan geen techniek tot herstel van de gelijkheid in uitgangspunt worden gevonden. Vandaar dat voor een gemene markt ongelijkheid in tarieven verbonden aan een gemeenschappelijke handelspolitiek te verkiezen is boven een douane-unie zonder gelijke handelspolitiek; althans zo ligt het voor de Zes.

De E.E.G.-bemoeyenis.

Stelt een land door toetreding tot de E.E.G. en daarmee door aanvaarding van de gelijkstelling zich bloot aan een vrijwel onbepaalde inmenging op economisch gebied van de zijde van zijn partner-landen? Geenszins; dat land verkrijgt immers op verschillende gebieden het recht van veto, terwijl overal daar waar een gekwalificeerde meerderheid voorgeschreven is, een betrekkelijk kleine minderheid een bepaalde inmenging kan voorkomen. Bovendien mag de E.E.G. zich volstrekt niet met alles op economisch gebied bemoeien.

Beleid bij meerderheid en bij veto-recht voor allen.

Het verdrag eist op allerlei gebied het door middel van verordeningen e.d. nader uitwerken van de aangegeven beginselen; men kan dit met generieke wetgeving vergelijken. Deze „generieke wetgeving” geschiedt gedeeltelijk bij meerderheid en gedeeltelijk in samenwerking, in coördinatie en door harmonisatie. Voor zover het verdrag bij deze opbouw een meerderheidsbeslissing voorschrijft, is een gekwalificeerde meerderheid verlangd, waardoor de kans om door de meerderheid gebonden te worden verkleind is. Samenwerking, coördinatie en harmonisatie betekenen veto-recht voor ieder; de deelnemers aanvaarden waar dit voorgeschreven is wel een verplichting, doch kunnen niet door een meerderheidsbesluit worden gedwongen op een bepaalde wijze een en ander na te komen.

Hoe eerder een land toetreedt, hoe meer invloed het zal uitoefenen op de opbouw van de E.E.G. Ten gevolge van het feit dat bij gekwalificeerde meerderheid een kleine minderheid iets kan tegenhouden, krijgt het de mogelijkheid meer invloed op de opbouw uit te oefenen dan uit zijn belangrijkste voortvloeit en wel omdat het de doorslag kan geven bij het steunen van een tot dan toe te kleine minderheid.

Naast „generieke wetgeving” staat het regeren en dit doet de Commissie, waarbij de meerderheid beslist. Ook op het regeren zal een toetredende staat — door aanwijzing van een Commissielid — invloed uitoefenen, al wordt dit soms niet toegegeven; de leden van de Commissie

zouden immers in hun denken en handelen klein-Europaanen zijn.

Begrenzing van de bemoeyenis.

Belangrijker lijkt de vraag: tot hoever strekt zich de bevoegdheid van de E.E.G. tot inmenging uit en in welke mate kan dus bijv. de E.E.G. zich ke-

ren tegen van overheidswege verleende en nog te verlenen kunstmatige voorsprongen? Als men de overheidstaken beziet, die volgens het E.E.G.-verdrag zijn overgedragen, komt men tot de volgende begrenzing: *het verdrag stelt regels omtrent de inkomensvorming, m.a.w. het stelt het kader voor het verdienen van het nationaal inkomen.* Het bemoeit zich niet met de wijze waarop dat inkomen wordt besteed. Zo is met name het budgetrecht onaangetast gebleven. De deelnemende staten behouden de macht hun belastingen (non-discriminatoir) vast te stellen en zij behouden de macht deze naar goeddunken te besteden (non-discriminatoir) verdere regels te stellen omtrent de vertering van het niet-belaste deel van het nationaal inkomen. Er is dus een „vrijwel natuurlijk aandoende” grens getrokken.

De grens is misschien niet overal even scherp gelegd, doch zij valt te onderkennen. Er is één belangrijke uitzondering, nl. het beleid ingeval van betalingsbalansmoeilijkheden. En hier is in de grond misschien niet eens sprake van een uitzondering. Hoe dit ook zij, dit conjunctuurbeleid is onder de hoede van de E.E.G. gebracht, evenwel niet per meerderheidsbeleid, doch op basis van samenwerking en coördinatie. Alleen wanneer een deelnemer maatregelen gaat nemen om het evenwicht in zijn betalingsbalans te herstellen, kan met een meerderheid opgetreden worden om de eigen belangen tegenover de zich in moeilijkheden bevindende partner te beschermen.

Nu mag men overigens wel aannemen, dat de E.E.G. ertoe zal neigen haar bemoeienis binnen de getrokken grens tot het uiterste uit te strekken teneinde steeds meer het op eigenbelang ingestelde beleid van de partner-overheden uit te schakelen. Anderdeels zal de weerstand van de zijde van de deelnemende staten tegen het opgeven van het recht op eigen bemoeienis buiten die grens groter worden naarmate de bemoeienis binnen die grens groeit.

Conclusie.

Men mag concluderen dat de tweede mogelijkheid ($6 + 7 = 1$) in economisch opzicht meer zal voldoen dan de eerste ($7 + 6 = 8$), omdat de gelijkstelling hierbij, binnen bepaalde perken, meer tot haar recht komt. Langs welke lijn de Zes en de Zeven ook tot overeenstemming zullen komen, het lijkt niet te gewaagd te voorspellen, dat — zo hierbij al niet terstond van een behoorlijke mate van gelijkstelling zal worden uitgegaan — deze zich betrekkelijk spoedig zal weten door te zetten. Men ontkomt er niet aan: eenmaal grenzen tussen markten opgeheven, zal de rechtvaardigheid drijven naar gelijkheid in behandeling van het bedrijfsleven van de zijde van de overheden.

's-Gravenhage.

Mr. G. A. VAN HAEFTEN.

BESCHERMING
TEGEN GELD-
ONTWAARDING

„INTERUNIE”

Vraag Uw bank
of commissionair

(advertentie)

Pensioen, geen secundaire arbeidsvoorwaarde!

Wanneer ambtenaren salarisverhoging krijgen, hetzij door promotie, hetzij door herclassificatie, hetzij door „loonronden”, hetzij door het toekennen van een periodiek, weten niet alleen zij maar ook de Regering, dat deze salarisverhoging gevolgen heeft t.a.v. het pensioen, dat procentueel met het salaris verbonden is. Nu zijn wij weliswaar gewend aan de indeling van pensioenen bij de secundaire arbeidsvoorwaarden, maar voor de ambtenarenpensioenen is de verbinding salaris-pensioen zó hecht, dat hun pensioen als sequeel van het salaris kan worden beschouwd. Deze pensioenen moeten dan ook tot de primaire arbeidsvoorwaarden worden gerekend.

Hoe staat het nu hiermede in het particuliere bedrijfsleven? Dáár liggen — zo mogen wij de huidige toestand wel karakteriseren — deze zaken niet zo duidelijk. Immers, slechts zéér weinige werkgevers zijn zo optimistisch (en onvoorzichtig) geweest, dat zij de pensioentoezegging hebben vastgeknoopt aan het laatst verdiende loon of aan het gemiddeld verdiende loon over de laatste drie of vijf jaar vóór de pensioendatum. De Stichting van den Arbeid, die 1 april 1955 haar oordeel gaf over wat als „redelijke totale ouderdomsvoorziening bij volledig volbrachte diensttijd van bijv. 40 jaar” moest worden beschouwd, noemde een percentage van 60 à 70 redelijk. Bewust is in het midden gelaten, wat onder „loon” moet worden begrepen en óf onder „loon” moet worden verstaan het gemiddeld verdiende dan wel het laatstelijk verdiende loon.

De laatstgenoemde interpretatie is sociaal gezien de enig juiste, omdat dan pas een redelijke oudedagsvoorziening — het oogmerk van elke pensioenregeling — verwirkelikt wordt (en dan nog onder voorbehoud van aanpassing aan wijzigingen van de koopkracht ná de fixatie!). De hier gestelde sociaal-absolute norm kan echter de facto nimmer als uitgangspunt van een concrete toezegging dienen: elke verantwoorde pensioenregeling blijve steeds het compromis tussen de financiële mogelijkheid — die voor elke onderneming en in elke bepaalde situatie weer anders ligt — en de sociale wenselijkheid. Dit is derhalve bij uitstek een terrein, waarop samenwerking tussen werknemers — veelal in georganiseerd verband — en werkgevers binnen een gedifferentieerde loonpolitiek, vruchtbare resultaten zou kunnen afwerpen ¹⁾.

Daar, waar het effect der feitelijke pensioentoezegging achterblijft bij de sociaal wenselijke en door de Stichting van den Arbeid vastgestelde norm, zal derhalve een aanpassing van de pensioenen moeten plaatsvinden, hetgeen in feite dan ook door het bedrijfsleven wordt geëffectueerd. Storting van backservice in de vorm van koopsommen, telkens wanneer en voor zover de winsten dit toelaten, of gefinancierd in de vorm van inhaalpremie, is dan ook gebruikelijk. Anders gezegd: de morele, sociale aanspraak vindt dan haar honorering in een optrekking van het pensioen. De consequentie van deze gedachtengang is deze, dat daar waar het loon stijgt tevens een stijging

van latente, moreel geïndiceerde backservice optreedt, waarvoor vroeger of later de rekening wordt gepresenteerd.

Hoe groot is deze latente backservice? Een globale, eenvoudige berekening is mogelijk. Een loonsverhoging van f. 1 per week resulteert in een jaarlijkse som van rond f. 50. Houden wij het effect van de A.O.W. op het totale pensioeninkomen in het oog, dan leidt volgens de norm van de Stichting van den Arbeid een percentage van 1 per dienstjaar, althans voor de arbeiders, tot het redelijk geachte pensioen van 70 pCt. De erkenning daarvan impliceert tevens de toekenning van een backservice, die — bij gelijke loonsverhoging — voor de werknemer met vele dienstjaren aanzienlijk groter is dan voor zijn jongere collega. Gaan wij uit van 1 miljoen werknemers, die allen f. 1 loonsverhoging per week ontvangen, dan kan op grond van de leeftijdsopbouw — meer jongeren, minder ouderen — de backservice gemiddeld op ca. 15 dienstjaren worden bepaald, d.w.z. op 15 maal 1 pCt. is 15 pCt. van f. 50 is f. 7,50 oudedagspensioen en rond f. 4,50 weduwepensioen. Voor een 40-jarige, dus een man met 15 backservicejaren, betekent dit een koopsom tussen de f. 55 en f. 60. Voor 1 miljoen werknemers komen wij dan op een latente backservice van f. 55 à f. 60 mln.

Wil men dit bedrag gaan financieren via een inhaalpremie, dan moet men er rekening mee houden dat de zwaarste backservice-last van de oudsten nog in hun werkperiode moet worden gefinancierd, zodat met aflopende bedragen is te rekenen. Weet elke werkgever, dat f. 1 loonsverhoging netto hem, inclusief sociale lasten enz., thans ongeveer f. 1,30 kost, dan moet hij er bovendien rekening mee houden dat financiering van de latente backservice over deze f. 1 hem nog eens een backservice-bedrag van ca. f. 55 kost of wel dat, gefinancierd via inhaalpremie, de eerste jaren gerekend moet worden met ten minste 12 à 15 pCt. van deze f. 55 of zeker 15 pCt. van de loonsverhoging extra, d.w.z. in totaal niet f. 1,30 doch ca. f. 1,45. Het komt er dus op neer, dat elke f. 1 per week loonsverhoging gedurende het eerste jaar gemiddeld hetzelfde bedrag aan latente backservice oproept. Het niet rekening houden met deze latente backservice is dan ook m.i. struisvogelpolitiek.

Nu is elke loonpolitiek ook welvaartspolitiek, die niet alleen op de loontrekkenden doch ook op de zgn. achterblijvers afgestemd behoort te zijn, daar deze anders nog meer zouden achterblijven. Ná hun pensioendatum zouden ook de nu loontrekkenden, bij verwaarlozing van de belangen der achterblijvers, in het gedrang komen. Men denke hierover niet geringschattend. Sedert 1945 is het loonniveau aanzienlijk gestegen. Slechts weinige oudedagsvoorzieningen, inclusief A.O.W., staan op dit ogenblik op een voldoende niveau. Hierbij denk ik nog niet eens aan 60 pCt., laat staan aan 70 pCt.! Ja, voor vele werknemers is nog geen enkele voorziening buiten de A.O.W. getroffen. Het bedrag aan latente backservice dat op honorering wacht, durf ik niet te schatten, doch de orde van grootte ligt in vele miljarden.

De huidige conjunctuur laat een zekere ruimte om ten behoeve van de achterblijvers de achterstand op pensioengebied geleidelijk in te halen. Deze achterstand is zo groot,

¹⁾ Natuurlijk is het schrijver dezes bekend dat er ook wel pensioenregelingen bestaan, waarbij het verband tussen loon en pensioen niet aanwezig is, bijv. in die gevallen waarin een vast bedrag per dienstjaar aan pensioen wordt toegekend. De norm van de Stichting van den Arbeid zal echter ook in die gevallen als toetssteen blijven gelden.

Het systeem van loonvorming

Op de vergadering van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde zijn de preadviezen van Drs. J. H. Derksen, Drs. J. M. den Uyl en Prof. Dr. H. J. Witteveen over het onderwerp: „Het systeem van loonvorming” behandeld. De probleemstelling was: *aan welke vereisten dient de loonvorming hier te lande te voldoen uit een oogpunt van economische groei, produktiestructuur, inkomensverdeling en sociale verhoudingen, daarbij voorts gelet op het aspect van de conjunctuurbeheersing, de stabiliteit van de geldwaarde en de verhouding tot het buitenland; welke zijn de consequenties hiervan voor het systeem van loonvorming c.q. loonpolitiek?*

Na een korte samenvatting van de preadviezen wordt een beknopt overzicht gegeven van de discussie.

Preadvies Drs. J. H. Derksen.

Drs. Derksen meent dat uit een oogpunt van *economische groei* geen bijzondere eisen aan de loonvorming worden gesteld. De Overheid heeft immers geen opdracht, een bepaalde uitzonderlijke economische groei tot stand te brengen. Het aspect van de *produktiestructuur* leidt tot de conclusie dat het stelsel van loonvorming, micro-economisch gezien, voldoende bewegingsvrijheid moet toelaten, opdat de arbeid naar de meest rendabele toepassingsplaatsen kan worden getrokken. Deze vrijheid moet niet alleen voor de bedrijfstakken, doch ook voor de afzonderlijke ondernemingen gelden. Het wordt niet mogelijk geacht een stringent verband te leggen tussen de loonvorming en een positief gewaardeerde inhoud t.a.v. het begrip *inkomensverdeling*, zodat in dit kader geen vereiste aan de „loonvorming hier te lande” wordt gesteld. Het kernwoord „achterstand” bij de loonbesprekingen impliceert een waarde-oordeel en een norm, welke op tegenstrijdige wijze wordt geïnterpreteerd. Diegenen, die evenals de preadviseur

(vervolg van blz. 1166)

dat deze niet door een verhoging van lonen, d.w.z. van de welvaart der werkenden, nog meer mag worden vergroot. Evenmin mag de bestaande marge voor de marginale of bijna marginale ondernemers door loonsverhoging worden opgesoupeerd, daar juist bij deze zwakkere broeders de grootste achterstand valt in te halen. Of „achterstand” een begrip is, dat zou mogen worden gebruikt in de strijd om verbetering van het loon, laat ik in het midden. In feite wordt het gebruikt. Maar de verwaarlozing van wat het sequeel van elk loon behoort te zijn, het uitgestelde loon, zoals pensioen (en het recht daarop) wordt genoemd, eist onze aandacht bij voorrang op.

Schrijnender dan elke achterstand in de loonsector is de achterstand op pensioengebied. De stemmen van de werkenden spreken in en via de vakorganisatie; de stemmen van de achterblijvers weerklinken te zwak. Alleen door de solidariteit van de werknemers en het groeiende verantwoordelijkheidsbesef van de werkgevers kan — binnen een politiek van waardevast geld en in het kader van een welbegrepen welvaartzorg — het vraagstuk van de ouderdagsverzorging zijn oplossing vinden.

Amsterdam.

LOD. S. BEUTH.

niet geloven dat rechtvaardigheid en gelijkheid naar hun aard samenvallen, missen een fundering voor de veel gehanteerde „achterstand”. Anders ligt deze zaak bij normen, die voortvloeien uit afspraken tussen werkgevers en werknemers. Deze afspraken berusten echter niet op enig innerlijk normatief gegeven.

De „achterstand” komt ook ter sprake bij de behandeling van de *sociale verhoudingen*, waarbij de „arbeidsvrede” door de preadviseur als norm wordt gesteld. De gedachten-gang van de voorstanders van de achterstand-leer, die een gedifferentieerde loonvorming verwerpen, is niet consistent. Zij zijn immers in het algemeen wel aanhangers van het stelsel van werkclassificatie met als maatstaf de schaarste aan de voor de functies vereiste eigenschappen en vaardigheden.

Waarom dan ethische bezwaren, indien de schaarste aan bepaalde arbeidskrachten tot een verschillende beloning in onderscheiden bedrijfstakken en/of ondernemingen leidt? Hier is een tegenstrijdigheid, welke slechts wordt opgelost door het in beide gevallen aanvaarden van de relatieve schaarste als orde-scheppend element. Een tweede inconsequentie is het zonder meer aanvaarden van de verschillen van het reële loonniveau in verschillende landen, terwijl deze verschillen in het algemeen aan produktiviteitsverschillen worden toegeschreven.

De noodzaak om onze *export* te handhaven maakt een globale overheidsinvloed ten behoeve van de *conjunctuurbeheersing* aanvaardbaar, zolang de achterstandtheorie nog vele aanhangers blijkt te hebben. Er bestaat een drievoudige samenhang tussen loonvorming en *geldwaarde*. Allereerst de, soms schoksgewijze, verandering van de verhouding tussen de totale loonsom en de hoeveelheid voor aankoop beschikbare goederen. Voorts het importeren van geldontwaardiging van onze buitenlandse handelspartners. Ten derde is het denkbaar, dat de prijzen door ondernemers kunstmatig hoog worden gehouden, waardoor het reële loonpeil in gevaar zou worden gebracht. Een samenvatting van de behandeling van deze drie relaties valt buiten het korte bestek van dit artikel. De *economische integratie* noodzaakt rekening te houden met de opvattingen in andere landen. In onze vijf E.E.G.-partnerlanden verwacht deze preadviseur in de toekomst geen sterke, veelomvattende overheidsinmenging.

De consequenties van zijn betoog voor *het systeem van loonvorming, c.q. loonpolitiek* worden samengevat in de wens naar volledige vrijheid t.a.v. de loonvorming, zowel voor de onderneming als voor de bedrijfstak. Een globale overheidsinvloed is aanvaardbaar vanuit een oogpunt van conjunctuurbeheersing, sociale verhoudingen en van stabiele geldwaarde. In al deze gevallen echter slechts zolang de loondifferentiatie, welke met een stelsel voor de bedrijfsgenoten samenhangt, nog niet consequent wordt aanvaard. De produktiviteitsontwikkeling wordt vastgehouden als belangrijk criterium. Bij de beschouwing van de hiertegen aangevoerde bezwaren wordt erop gewezen, dat zelfs de meest nauwkeurige „ex post”-berekening slechts een uitgangspunt voor een prognose op kan leveren. De voor de loonhoogte werkelijk relevante produktiviteitsnorm berust op een schatting van feiten in de toekomst,

waartoe de ondernemer de aangewezen man is. Na een begripsbepaling wordt geconcludeerd, dat het er weinig toe doet of men de rentabiliteit dan wel de produktiviteit als norm kiest.

Het beeld van een actuele loonpolitiek, zoals deze preadviseur dit wenst, resumeert hij als volgt:

1. Bedrijfsgenoten aanvaarden de verantwoordelijkheid voor de vaststelling van eigen arbeidsvoorwaarden en zijn in deze zaak in beginsel vrij. De hieruit voortvloeiende differentiatie wordt geaccepteerd.

2. De verantwoordelijkheid wordt t.a.v. de lonen in hoofdzaak gedragen in bedrijfstakverband; t.a.v. de zgn. secundaire arbeidsvoorwaarden genieten ook de individuele ondernemingen grote vrijheid.

3. Een orgaan, toegerust met publiekrechtelijk gezag, maar zo dicht mogelijk staande bij de bedrijfsgenoten, oefent een preventief toezicht uit. In de huidige maatschappelijke organisatie in Nederland kan dit een orgaan zijn, dat past in de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (eventueel na een daarvoor noodzakelijke wijziging van de Wet Bedrijfsorganisatie). Voor de centrale Overheid is dan in dezen geen taak weggelegd.

4. Het toetsend orgaan oefent een globaal toezicht uit, in die zin, dat aan de voorstellen, waaromtrent tussen bedrijfsgenoten overeenstemming bestaat, slechts goedkeuring wordt onthouden, wanneer erkende algemene economische en/of sociale doelstellingen daartoe nopen.

5. Het toetsend orgaan kan arbeidsvoorwaarden vaststellen, wanneer partijen in een geschil dit verzoeken. Op eigen initiatief een bindende beslissing in een geschil nemen, doet dit orgaan slechts wanneer de bovenbedoelde algemene doelstellingen dit onvermijdelijk maken. In deze gevallen laat het toetsend orgaan zich mede leiden door de produktiviteitsontwikkeling als globaal richtsnoer.

Preadvies Drs. J. M. den Uyl.

Drs. J. M. den Uyl stelt in zijn *inleiding* dat de knelpunten van de loonvorming in de huidige maatschappelijke ontwikkeling enerzijds in de aanzuigende kracht, die van volledige werkgelegenheid op het loonpeil uitgaat en anderzijds in de ongelijkheid en onevenwichtigheid van de inkomensverdeling liggen. Voorts wijst hij erop, dat de economische theorie nog grote gaten toont inzake de rol van de loonvorming in de inkomensverdeling. Met het vraagstuk van de loonpolitiek, zoals zich dit thans voordoet, is meer gemoeid dan alleen iets meer of minder differentiatie, daar een modern structuur- en conjunctuurbeleid niet zonder dit instrument kan.

Bij de behandeling van *de loonpolitiek als middel in het structuurbeleid* wordt de kritiek op het zgn. statische uitgangspunt van het beginsel van gelijk loon voor gelijke arbeid beantwoord. Hierbij wordt erop gewezen, dat het de voorkeur verdient in de loonpolitiek op het marktmechanisme vooruit te grijpen. Aldus voorkomt men sociaal ongewenste loonverschillen en welvaartsverschillen. In de tweede plaats wordt, aan de hand van empirische gegevens, betwijfeld of door loonverschillen de mobiliteit van de arbeid in enigszins belangrijke mate wordt bevorderd. Eveneens met behulp van empirische gegevens wordt ten derde gesteld dat de bedrijven arbeiders kunnen aantrekken zonder hoger loon, eenvoudig door werkgelegenheid aan te bieden. Ten vierde zal ook bij gelijke lonen voor gelijke arbeid herdistributie van arbeidskrachten plaatsvinden, indien de loonhoogte wordt afgestemd op de gemiddelde nationale produktiviteit.

Een optimale allocatie van arbeidskrachten vergt verschillen in functielonen overeenkomstig de „long run”-schaarsteverhoudingen van de verschillende eigenschappen, die voor de uitoefening van de onderscheidene functies onontbeerlijk zijn (taak van de werkclassificatie). Wanneer echter bewust wordt gestreefd naar een bedrijfstak- en ondernemingsgewijze differentiatie van lonen en salarissen op grond van de produktiviteitsontwikkeling rijst de vraag, wat er van een gerationaliseerde verticale loonstructuur overblijft.

Binnen het kader van het aspect van de economische groei is een afweging noodzakelijk van de opbrengsten van investeringen in kapitaalgoederen en van investeringen in menselijke arbeid, met eventuele consequenties voor de loonhoogte. Hiertoe worden empirische gegevens aangevoerd.

Voorts wordt *de loonpolitiek als middel in de conjunctuurpolitiek* in beschouwing genomen. Uitgangspunt van de voorstanders van een geleide loonpolitiek is, dat de overheidspolitiek ter beteugeling van de inflatie niet alleen kan berusten op de budgettaire en monetaire politiek, doch ook op zeggenschap t.a.v. de hoogte van het loonniveau en de structuur van het loonstelsel moet steunen. Alleen door de loonhoogte voor alle ondernemingen en bedrijfstakken af te stemmen op de gemiddelde produktiviteitsstijging kan de loonstijging in de hand worden gehouden. De kern van de kritiek op de geleide loonpolitiek is, dat prijsverlagingen in bedrijfstakken met grotere produktiviteitsstijgingen dan de gemiddelde niet tot stand komen. Hierdoor stijgt het prijsniveau en worden compenserende loonronden onvermijdelijk. De voorstanders van de differentieële loonbepaling menen dat met dit systeem de inflatoire impulsen die bij algemene loonronden van loonsverhoging in de grens ondernemingen uitgaan, ontbreken.

De preadviseur meent, dat op de vraag bij welk loonstelsel het monetaire en budgettaire beleid aan de ene kant en de prijspolitiek aan de andere kant de grootste kans heeft om afwenteling van loonsverhogingen in de prijzen te voorkomen, slechts een onbevredigend antwoord kan worden gegeven, omdat, onverschillig welk loonstelsel wordt gehanteerd, het huidige instrumentarium tekortschiet. Dat wettigt de uitspraak van F. de Vries, dat bezinning op de economische orde geboden is. Eén der voorname gebreken van de loonpolitiek in de na-oorlogse periode is het te laat invoeren van loonsverhogingen in de opgaande conjunctuur geweest. Essentieel voor de conjunctuurpolitiek is „timing” en het behoud van een centrale coördinatie. Alsdan is het optreden van geringe differentiaties uit conjunctuuroogpunt niet essentieel.

Binnen het kader van het vraagstuk van *de loonpolitiek als middel bij de inkomensverdeling* wordt het hanteren van het begrip arbeidsaandeel verdedigt tegen de kritiek van o.a. Prof. Pen. Vervolgens wordt de opvatting van een op een ijzeren loonwet gefundeerd constant arbeidsaandeel bestreden. Een beschouwing van de maximalisering van het looninkomen leidt tot de conclusie dat een eventuele vergroting van de totale loonsom door differentieële loonsverhogingen afhankelijk is van de doeltreffendheid van een prijspolitiek, die loonafwenteling tegenhoudt. Winstdeling als middel tot vergroting van het arbeidsaandeel wordt van beperkte betekenis geacht. Hierna wordt de wenselijkheid van een wettelijk minimumloon in beschouwing genomen.

De na-oorlogse geleide loonpolitiek wordt op uitvoerige wijze behandeld. Geconcludeerd wordt dat de hoofdrol

in het verzet hiertegen „motieven van ideologische aard” zijn. De hierna geïntroduceerde „vrijere” loonpolitiek wordt eveneens aan een omvangrijke kritische analyse onderworpen. Geconcludeerd wordt o.a. dat de norm van de produktiviteitsontwikkeling niet kan worden gehanteerd dan wel tot onaanvaardbare uitkomsten leidt. Voorts is er een botsing tussen de beloofde vrijheid en de praktische onvrijheid. Prof. Witteveens criterium van de relatieve arbeidsschaarste wordt verworpen, daar het zich bij een hoog peil van werkgelegenheid aan waarneming onttrekt.

Een hanteerbare loonpolitiek in de gegeven politieke situatie moet aan de volgende maatstaven voldoen:

1. een zo groot mogelijke coördinatie als met de onvermijdelijke differentiaties bereikbaar is;
2. overheidsbevoegdheid met betrekking tot de loonzetting ten behoeve van regulering van de ontwikkeling van de totale loonsom;
3. zodanige prijspolitieke bevoegdheden van de Overheid dat de opwaartse druk op het prijsniveau wordt tegengehouden en prijsverlagingen worden bevorderd;
4. een zo snelle aanpassing van de loonontwikkeling aan de gemiddelde nationale produktiviteitsstijging, dat een verdere teruggang van het werknemersaandeel wordt voorkomen.

In een nabetrachting wordt geconcludeerd, dat de loonpolitiek alléén geen oplossing kan geven voor de opgave, volledige werkgelegenheid, economisch evenwicht en de structureel gewenste inkomensnivellering te verenigen. Fundamenteel zijn twee gewenste wijzigingen in het institutionele kader van onze samenleving: invoering van een stelsel van verplichte winstdeling en een hervorming van de structuur van de onderneming. Langs deze weg kunnen bijv. prijsdalingen in sterke bedrijfstakken worden afgedwongen.

Preadvies Prof. Witteveen.

In de inleiding wordt gesteld dat de vraagstelling de loonstructuur kennelijk op de voorgrond plaatst, welke in de eerste plaats van betekenis is voor „economische groei, produktiestructuur, inkomensverdeling en sociale verhoudingen”. Het andere aspect van de loonhoogte is het algemene loonniveau.

De behandeling van de gewenste loonstructuur gaat uit van de regel „gelijk loon voor gelijke arbeid”, hetgeen in een statische situatie een voorwaarde is voor de optimale produktiestructuur. Ook uit een oogpunt van inkomensverdeling en sociale verhoudingen is deze regel juist, vanwege haar evidente rechtvaardigheid.

Vervolgens worden de „gelijkmakende” loonverschillen en de loonverschillen tussen „non-competing groups” in beschouwing genomen. Geconcludeerd wordt o.a. dat de onderlinge loonverschillen tussen de laatstgenoemde groepen afhankelijk moeten zijn van de relatieve schaarste, of m.a.w. van de verhouding tussen vraag en aanbod voor elk van deze categorieën arbeidskrachten.

In een dynamische maatschappij bestaat echter naast de bovengenoemde verschillen behoefte aan dynamische loonverschillen. De functie daarvan ligt in het vergroten van de mobiliteit van de arbeidskrachten in de door het groeiproces gevraagde richting. Deze dynamische loonverschillen scheppen dus een uitdrukkelijke afwijking van het beginsel van gelijk loon voor gelijksoortige arbeid. Dynamische loonverschillen kunnen zich in drieërlei opzicht voordoen: 1. tussen bedrijfstakken; 2. tussen

ondernemingen in één bedrijfstak; 3. tussen geografische gebieden. De bedrijfstakken met de sterkste toeneming van de arbeidsproductiviteit behoeven niet steeds de grootste behoefte aan nieuwe arbeidskrachten te hebben. Geconcludeerd wordt dat de relatieve schaarste het criterium is, dat tot de beste economische situatie leidt.

De analyse van het aspect van de stabiliteit van de geldwaarde leidt tot de conclusie dat de norm van de gemiddelde arbeidsproductiviteit alleen bruikbaar is voor macro-economische toepassing. Voor de bepaling van de meest wenselijke loonverschillen tussen bedrijfstakken is deze norm geheel en al inadequaet.

Inzake conjunctuurbeheersing wordt opgemerkt, dat een evenwichtige conjuncturele ontwikkeling allerminst identiek is aan een stabiele prijsontwikkeling. Men verwisselt oorzaak en gevolg, wanneer men meent de conjunctuur te kunnen beheersen door op kunstmatige wijze prijsstijging tegen te gaan. In een gesloten economie, waarin met de prijzen de lonen omhooggaan, is het echter onzeker of de spanning tussen vraag en aanbod door loon- en prijsstijging wel zal verminderen. In een open economie, waarbij met vaste wisselkoersen wordt gewerkt, ligt de situatie echter geheel anders. Hier kan een stijging van het loonniveau (afname export, toename import — geringer binnenlands inkomen —, afremming consumptie- en investeringsvolume) wel tot herstel van een eventueel verbroken evenwicht tussen vraag en aanbod bijdragen. Beredeneerd wordt echter dat voor de beheersing van de conjunctuur in de eerste plaats een ander instrument dan de loonpolitiek moet worden gebruikt. De begrotingspolitiek biedt daartoe alle mogelijkheden. Indien evenwel deze politiek niet slaagt, resteert bij een overmatige expansie de keuze tussen het sterker doen stijgen van het loonniveau of een overspanning in het economisch leven te laten voortbestaan. Het verdient dan de voorkeur de stijging van het loonniveau tijdig in de expansie te bewerkstelligen.

Het gelijktijdig nastreven van conjunctuurbeheersing en prijsstabiliteit vereist het hanteren van de wisselkoers als instrument van economische politiek. Geconcludeerd wordt dat in een inflatoire wereld het voorkomen van inflatie in de eigen economie geen kwestie kan zijn van loonpolitiek maar van wisselkoerspolitiek.

De preadviseur onderscheidt drie mogelijke systemen van loonvorming:

1. De vrije loonvorming, waarbij de organisaties van werkgevers en werknemers vrij zijn om met elkaar loonovereenkomsten aan te gaan.
2. De geleide loonvorming met een vrij stringente binding van alle lonen aan algemene ongedifferentieerde „loonronden”, waartoe de Overheid haar toestemming moet geven.
3. De gedifferentieerde of vrijere loonvorming is een tussenvorm. De onderhandelende partijen krijgen hierbij meer vrijheid, echter slechts binnen zeer bepaalde door de Overheid getrokken richtlijnen.

Een kritische beschouwing van de werking van de naoorlogse geleide loonvorming leidt o.a. tot de volgende conclusies: één sterk nivellerende werking en het slechts in beperkte mate overblijven van dynamische loonverschillen. De hierdoor ontstane loonstructuur is niet in overeenstemming met het meest wenselijke patroon. Bij de beschouwing van de toegepaste gedifferentieerde loonvorming wordt opgemerkt dat op enigszins langere termijn de produktiviteit als criterium voor de loonvorming

volkomen ongeschikt is. De rentabiliteit zou eveneens geen adequaat criterium voor de bedrijfstakgewijze loonvorming en dus voor de loonstructuur kunnen zijn. Een hoge rentabiliteit vormt in het algemeen wel een indicatie voor een gewenste expansie, doch de betreffende bottlenecks kunnen evenzeer het kapitaal of leidinggevende functionarissen betreffen.

De conclusie na de *overweging van de verschillende criteria* luidt, dat de loonverschillen zullen moeten overeenkomen met de relatieve schaarste aan arbeidskrachten of m.a.w. met de werkgelegenheidssituatie. Het bezwaar van de moeilijke meetbaarheid hiervan geldt ook voor de produktiviteitsstijging en de rentabiliteit. De relatieve tekorten of overschotten aan arbeidskrachten zijn echter voor werkgevers en werknemers in de bedrijfstak zeer wel voelbaar. Daar dit criterium bovendien geheel parallel loopt met de krachten, die in de praktijk bij de loonvorming zullen werken, zou dit het beste bij een werkelijk vrije loonvorming tot zijn recht kunnen komen.

Hierna worden de consequenties van een vrije loonvorming voor de ontwikkeling van het loonniveau nagegaan. Bij vaste wisselkoersen zal het loon- en prijspeil zich vroeg of laat moeten aanpassen bij de ontwikkeling buiten de grenzen. In een inflatoire omgeving moet men de lonen sterker laten stijgen, zodra zich een zekere spanning op de arbeidsmarkt begint te vertonen. Dit gebeurt echter juist bij een vrije loonvorming.

Bij het hanteren van de *wisselkoers als instrument van de economische politiek* kan een overspanning van de economie door revaluatie worden voorkomen. Hierdoor ontstaat een klimaat, waarin een vrije loonvorming niet inflatoir behoeft te werken. De ervaring heeft aangetoond, dat de loonbeweging in veel sterkere mate afhankelijk is van de situatie op de arbeidsmarkt dan van het gekozen systeem van loonvorming.

Het thans toegepaste systeem van gedifferentieerde loonvorming lijkt in beginsel weinig geschikt om een niet-inflatoire ontwikkeling van het loonniveau te verzekeren. Hierbij wordt gewezen op de magneetwerking van de sterkere loonstijgingen en het optrekken van de achterblijvers. De „coördinatie” kan men hoogstens gedurende een beperkte tijd uitstellen.

In de *conclusie* wordt vastgesteld, dat de loondifferentiatie naar bedrijfstakken zich niet volgens het produktiviteitscriterium mag blijven ontwikkelen. Er moet een nieuw stelsel van vrije loonvorming worden opgebouwd, dat bewust gericht wordt op het natuurlijke marktgewicht. Bij een aanpassing van de wisselkoers lijkt het stellig mogelijk om het stelsel van vrije loonvorming niet inflatoir te doen functioneren. De huidige situatie wijst op een „fundamenteel disequilibrium”, waarvoor een revaluatie van de gulden het aangewezen correctief zou zijn. Hierdoor wordt het klimaat verkregen om in de komende jaren een evenwichtige en vrije loon- en prijsontwikkeling te verkrijgen. Er moeten doelmatige maatschappelijke kanalen en procedures voor het nieuwe systeem worden geschapen. De S.-E.R. zou bijv. kunnen blijven aangeven, welke stijging van het gemiddelde loonniveau wenselijk en aanvaardbaar zou zijn. Dit advies zou het uitgangspunt kunnen vormen voor vrije bedrijfstakgewijze loononderhandelingen. Indien partijen niet tot overeenstemming zouden kunnen komen, zou een arbitrageprocedure kunnen worden toegepast. De uitwerking van het institutionele kader voor een nieuw systeem van vrije loonvorming kan volgens de preadviseur beter in andere kring gebeuren.

De discussie.

In het onderstaande worden enkele fragmenten weergegeven van de discussie. Gedurende de ochtendzitting werden „solo-speeches” afgestoken; de middagzitting ving aan met de modieuze panel-techniek. Tenslotte gaven de preadviseurs een slotbeschouwing.

Van de solisten willen wij enkele markante opmerkingen weergeven van Mr. Mauritz, Prof. Andriessen, Prof. Hartog en Dr. Kohnstamm. Mr. *Mauritz* onderscheidde drie systemen van loonvorming: het uniform, centraal geleide systeem; het systeem met meer differentiatie en met een centrale toetsing en ten slotte het systeem van vrije loonvorming. Spreker achtte het dubieus of men bij het tweede systeem slechts met een globaal toezicht, hetgeen Drs. Derksen voorstelt, zou kunnen volstaan. Hij sprak zijn voorkeur uit voor het nader uitwerken van het tweede systeem, doch wilde een overgang naar het derde systeem niet uitsluiten zodra de verhoudingen meer stabiel zijn. Prof. Witteveen verweet hij een te grote bereidheid tot wijziging van de wisselkoers.

Prof. *Andriessen* karakteriseerde de drie preadviezen resp. als een matige tevredenheid met het huidige systeem (Drs. Derksen), een nostalgie naar het oude, geleide systeem (Drs. Den Uyl) en verlangen naar volledige vrijheid (Prof. Witteveen). Spreker verkoos een middenweg. De opvatting van Prof. Witteveen is het meest extreem: het voorstellen van volledige vrijheid is niet realistisch. De loonpolitiek heeft immers een conjunctuurpolitieke functie. De door deze preadviseur voorgestelde wisselkoersaanpassing past niet in de internationale verhoudingen. De differentiatie in het door spreker gewenste loonsysteem moet meer worden geaccentueerd dan de vrijheid. Met een dergelijk loonbeleid is doorberekening van de loonkosten in de prijzen gemakkelijker tegen te gaan. De produktiviteit achtte deze spreker nog steeds het beste criterium voor de loonvorming. De loonverschillen dienen echter beperkt te blijven. De meting van Prof. Witteveens criterium van de relatieve schaarste zou resulteren in de meest onbetrouwbare statistiek.

Prof. *Hartog* zag de betalingsbalans en de mobiliteit van de arbeid als de twee belangrijkste aspecten van het probleem. De betalingsbalans is de belangrijkste factor bij het bepalen van de ruimte voor een loonsverhoging. Ten behoeve van de mobiliteit van de arbeid is geen gedifferentieerde loonpolitiek vereist. Bij een uniforme loonzetting fungeren namelijk de werkgelegenheidsverschillen, in plaats van de loonverschillen, als mobiliteitsprikkel. Hierbij werd dus de betrokken gedachtengang van Drs. Den Uyls preadvies ondersteund.

Dr. *Kohnstamm* beklagde zich allereerst als „micro-economisch industrieel” over de esoterische gecompliceerdheid van de preadviezen. Vervolgens verklaarde hij zich oneens met de preadviezen van Drs. Derksen en Prof. Witteveen. De laatstgenoemde preadviseur huldigt weliswaar het beginsel „gelijk loon voor gelijke arbeid”, doch gooit daarna de harmonische loonopbouw omver. Aan deze preadviseur werd voorts gevraagd wat de praktische betekenis van het begrip „natuurlijk marktgewicht” is. Spreker kent alleen een regionale arbeidsopdeling. Het grondprobleem is dat de vakbeweging bij vrije loonvorming de sterkste troeven heeft.

De paneldiscussie.

De panel had de bekende vaderlandse drievoudige samenstelling. De wetenschap, de werkgevers en werk-

nemers waren vertegenwoordigd door resp. Prof. Pen, Prof. Bosman; Ir. Van der Pols; de heer Kloos (N.V.V.) en Drs. Boersma (C.N.V.). Prof. Andriessen fungeerde als plaatsvervanger van de verhinderde K.A.B.-representant. Voorts werd uiteraard deelgenomen door de drie preadviseurs. Prof. De Wolff nam de voorzittersfunctie waar.

Als eerste discussiepunt kwam *de doelmatige allocatie van de arbeid* aan de orde. Hierbij merkte Ir. Van der Pols op dat loonverschillen niet nodig zijn voor de vereiste mobiliteit van de arbeid; noch bij een ruime arbeidsmarkt, noch bij volledige werkgelegenheid. Prof. Bosman stelde dat te grote loonverschillen bij gelijke arbeid tot grote spanningen leiden. Prof. Witteveen antwoordde; de loonverschillen vergroten de mobiliteit, hoewel zij hiervan niet de enige oorzaak zijn.

Het vraagstuk van *de relatie tussen lonen en economische groei* leidde tot een scherpe aanval van Prof. Pen op het preadvies van Drs. Derksen, i.c. op de causaliteit: lagere lonen — grotere investeringen. Hiertegenover plaatste hij het volgende oorzakelijke verband: meer consumptie —

grotere winsten en investeringen. (In dit verband wees Prof. Bosman echter op de begrenzing door de elasticiteitsgraad van het monetaire element. De besparingen dienen niet door lagere lonen, doch door stimulering van vrijwillige besparingen te worden vergroot). Voorts brak Prof. Pen een lans voor kwaliteitsverbetering van de arbeid, waartoe de financiering van het benodigde onderwijs mogelijk moet zijn door voldoende hoge lonen. Prof. Andriessen verweet zowel Drs. Derksen als Prof. Pen eenzijdigheid. De relatie met het buitenland speelt namelijk een grote rol.

Inzake het aspect van *de sociale verhoudingen* constateerde de heer Kloos, dat de na-oorlogse nivellering van de lonen weinig problemen heeft opgeroepen. De denivellering door de nieuwe loonpolitiek verwekt echter spanningen. De werknemers, die lagere lonen ontvangen, vatten dit op als een maatschappelijke degradatie. De door Drs. Derksen geponeerde inconsistentie in de „achterstand-theorie” werd door hem afgewezen: de werkclassificatie stelt de objectieve verhoudingen in de bedrijven vast en wordt algemeen aan-

(adv.)

Sieraad en Weldaad

EEN SUGGESTIE:

WERKGEVERS

schenkt hun, die werkzaam zijn in uw onderneming, ter gelegenheid van het Kerstfeest, de verrassend mooie

ORANJEKALENDER 1961

Verkrijgbaar à f2.85 bij alle Pro-Juventute-adressen ten bate van kinderen in mogelijkheden

KALENDERACTIE „PRO JUVENTUTE”

Postbus 7101 — Amsterdam Z^W

Postgiro 51.74.00

Telef (020) 79 09 49

F 2.85

*Een geschenk, dat
wordt gewaardeerd
en de gever siert!*

DEKOR. ZONNENLICHTFOTO

FOTO-EN-COPYRIGHT - BEVELINGEN - MARSHLEENY & COORDE - H.A.M. - ROOZANDE - SCHIEDAM

ORANJE KALENDER 1961

Pro Juventute

vaard. Daarentegen was Ir. Van der Pols van mening dat de werkclassificatieresultaten tot spanningen kunnen leiden. Op de vraag, of de loonpolitiek als *instrument van economische politiek* ten behoeve van het interne en externe economische evenwicht benodigd is, antwoordde Prof. Pen bevestigend met een verwijzing naar de buitenlandse concurrentie, het overbestedingsgevaar en de vaderlandse bevolkingsgroei. Prof. Bosman beschouwde het als een extra verdedigingslinie, aangezien de monetaire politiek slechts na langere tijd effectief wordt. Prof. Andriessen nam weer een tussenpositie in, i.c. tussen de beide vernoemde sprekers. Hij sprak van een zelfstandig instrument, vooral ten behoeve van het reguleren van de strijd tussen de pressiegroepen.

Prof. Witteveen verdedigde zijn *revaluatievoorstel*. Het vroegere probleem: het door de bevolkingsgroei vereiste opvoeren van de export door lagere lonen is nu gewijzigd in: hoe komen we af van de overspanning in onze economie ten gevolge van de exportgroei? Het aanpassen van ons relatief lage loon- en prijsniveau kan het meest doelmatig geschieden door revaluatie met het oog op de structurele discrepantie. De internationale overeenkomsten vormen hiertoe geen hindernis. Hij verwachtte dat de revaluatie niet zal afstuiten op de starheid der prijzen, doch dat, zij het met vertraging, de lagere invoerprijzen zullen worden „doorgegeven”. Overigens behoeft de benodigde export niet in gevaar te komen, zoals andere panel-leden vreesden. Indien vaste wisselkoersen worden gehandhaafd, is een loonstijging gewenst, welke via een evenwichtige betalingsbalans tot ontspanningen zal leiden. (Drs. Den Uyl beschouwde hiertoe de prijs in de vorm van werkloosheid te groot). Spreker achtte bij vrije loonvorming de loonpolitiek als instrument van economische politiek niet gewenst. De geleide loonpolitiek heeft overigens ook niet tot de gestelde doeleinden geleid. De heersende angst voor een revaluatie achtte hij overdreven. Een loonstijging heeft voor de economie als geheel toch een vrijwel soortgelijk effect¹⁾.

Bij de discussie over *het systeem van loonvorming* werd allereerst de wenselijkheid van de produktiviteit als maatstaf voor de loonstijging aan de orde gesteld. Prof. Pen zag het als een redelijke norm, doch men moet er geen dogma van maken. Schipperen is onvermijdelijk. De heren Boersma en Kloos wezen, evenals Ir. Van der Pols, op de moeilijke hanteerbaarheid. De heer Kloos constateerde geknoei in de huidige praktijk, hetgeen volgens Ir. Van der Pols zijn oorzaak vindt in de complicaties bij het vaststellen van een produktiviteitsstrend. Prof. De Wolff betwijfelde, of er voldoende statistische gegevens per bedrijfstak aanwezig zijn. Hierna stelde hij de vraag, of een bedrijfstakgewijze produktiviteitscriterium, aangenomen dat meting hiervan mogelijk is, een juiste maatstaf voor loon-differentiatie is. Prof. Pen wilde deze maatstaf hanteren in combinatie met het werkclassificatiesysteem. Prof. Bosman wenste dat de dynamische loonverschillen bij de toepassing van het onderhavige criterium tot uiting komt, terwijl ook coördinatie nodig is. Drs. Den Uyl wilde, indien differentiatie per bedrijfstak wordt toegepast, niet de produktiviteit (onhanteerbaar, evenals het criterium van het arbeidsmarktevenwicht), doch de rentabiliteit als maatstaf gebruiken. De heer Kloos constateerde dat de produktiviteitsbepaling de resultante van machtsstrijd en een ex post rationalisatie is.

¹⁾ T.a.v. niet-werknemers is een verschillend effect waarschijnlijk.

Slotbetogen van de preadviseurs.

In het onderstaande worden enkele fragmenten weergegeven van de slotbetogen van de preadviseurs, waarin o.a. de gestelde vragen tijdens de ochtendzitting werden beantwoord.

Drs. Derksen merkte naar aanleiding van Dr. Kohnstamm op, wel degelijk een sluitend systeem te hebben uitgewerkt. In tegenstelling tot Prof. Witteveen is de differentiatie voor hem niet een middel om iets te bereiken, doch slechts een gevolg van zijn produktiviteitscriterium. (De veelvuldige en gefundeerde kritiek op dit criterium werd echter o.i. door spreker niet weerlegd). Loonpolitiek is slechts nodig zolang de publieke opinie niet rijp is voor sprekers ideeën.

Drs. Den Uyl constateerde dat de mate van vrijheid in de huidige loonpolitiek niet aan de orde is geweest. De verschillende beloning voor gelijke arbeid in de werkelijkheid is een gevolg van verstarring. T.a.v. Prof. Witteveen merkte hij op dat deze loonverschillen niet bewust moeten worden vergroot en geïdealiseerd. Prof. Andriessens mening dat de differentiële loonpolitiek gunstiger mogelijkheden biedt voor de prijspolitiek achtte hij voorbarig. Slechts na „het optrekken van de achterblijvers” is een gefundeerd oordeel hierover mogelijk. T.a.v. Prof. Witteveens kritiek op de resultaten van de geleide loonpolitiek, bracht spreker het met succes verwerken van nieuwe sociale verzekeringen in herinnering.

Prof. Witteveen conformeerde zich aan het standpunt van Mr. Mauritz dat bij de overgang naar een vrije loonvorming een slechts globaal toezicht op de loonvorming moeilijk is. Noch de produktiviteit, noch de rentabiliteit zijn hiertoe toereikende criteria. Sprekers maatstaf van de relatieve arbeidsschaarste verenigt daarentegen vele elementen. Het niet-statistisch kunnen meten van deze maatstaf is geen onoverkomelijk bezwaar. Als repliek op Drs. Den Uyls kritiek, merkte hij op geen kunstmatige loonverschillen te willen toevoegen. Vrije loonvorming voorkomt juist grote loonverschillen. In tegenstelling tot Prof. Andriessen moet niet het accent op de differentiatie, doch op de vrijheid worden gelegd. De macro-economische politiek heeft slechts beperkte mogelijkheden. De angst voor een vrije loonvorming is veroorzaakt door het langdurig aan de hand lopen van toetsende overheidsorganen.

Rotterdam.

Drs. M. HART.

BOEKBESPREKING

Dr. Th. J. Steenbergen: *De invloed van de automatisering op het bedrijf*. Bedrijfseconomische monographieën XXVIII. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1960, 173 blz., geb. f. 15.

Handelsuitgave van een proefschrift waarmede de schrijver de graad van doctor in de economische wetenschappen aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam behaalde. Het werk bestaat uit drie delen. In het eerste deel, dat een algemeen oriënterend en methodologisch karakter heeft, wordt na een terreinverkenning op een begripsbepaling aangestuurd.

De schrijver heeft gemeend de automatisering te moeten definiëren als de consequente toepassing van het stroomprincipe in het productieproces, dat, in evenwicht gehouden door terugkoppelingssystemen en steunend op een integrale

elektronische informatieverwerking, is afgestemd op een bepaald patroon van de afzet. Hij heeft daarmee een nieuwe definitie aan de vele reeds bestaande toegevoegd, ook al lijkt de zijne sterk op die van de Amerikaanse schrijver W. S. Buckingham Jr. in diens „The challenge of automation”. Deze definitie nader beschouwend, stelt schrijver dat een constante en onbelemmerd voortgaande produktiestroom een stabiele en voorspelbare afzet noodzakelijk maakt.

Het moet mij van het hart, dat dit toch wel een zeer enge zienswijze is, zelfs al aanvaardt men de terugkoppeling of zelfregulering als een doorslaggevend kenmerk van de automatisering. Een stabiele afzet bestaat voor geen enkele industrietak en een voorspelbare afzet behoort al evenzeer tot de hoge uitzonderingen. Zo gezien zou automatisering eigenlijk een onmogelijkheid zijn, ware het niet, dat de schrijver de soep niet zo heet laat eten als hij hem opdient. Immers, even verder zegt hij dat het voor een regelmatige produktiestroom van het grootste belang is om het patroon van de in- en verkoopmarkt te weten te komen, opdat men de produktie hierop kan instellen en op eventuele veranderingen tijdig kan vooruitlopen. Het is op zichzelf te waarderen dat de schrijver recht doet wedervaren aan de tot voor kort verwaarloosde afzettijde (marketing concept) van het bedrijfsleven.

In het eerste deel van de studie wordt verder ingegaan op de twee onderdelen van de automatisering, de automatisering in het eigenlijke produktieproces (technische automatisering) en de automatisering in de informatieverwerking (administratieve automatisering). De tweede vorm van automatisering, waarbij de elektronische rekenmachine zo'n belangrijke functie vervult, is van grotere betekenis voor de onderneming dan de eerste. Immers, een integrale verwerking van gegevens is een belangrijk hulpmiddel voor de bedrijfsleiding bij haar aldoor moeilijker wordende taak om verantwoorde besluiten te nemen.

Het tweede deel van het boek beschrijft de invloed die de automatisering heeft op de interne organisatie en op de zgn. bovenbouw van de onderneming. Aan de hand van Amerikaanse literatuur wordt deze invloed op individu en organisatie bezien voor de topleiding, de subalterne leiding en de lagere leiding (de bazen). Ten aanzien van de topleiding is de slotsom dat de intuïtieve zijde van de bedrijfsvoering wordt teruggedrongen, dat de terugkoppeling een bedrijfsvoering volgens de uitzonderingsregel (management by exception) mogelijk maakt, dat een verschuiving van de tactische naar de strategische besluiten merkbaar is en dat aan het doen samenwerken, het stimuleren en het integreren meer aandacht moet worden geschonken.

Terecht wordt door de schrijver gewezen op de moeilijke positie van de subalterne leiding bij verdergaande automatisering. Het is niet ondenkbaar dat een groot deel van het creatieve werk van deze groep zal toevallen aan de topleiding, terwijl de routinebeslissingen eenvoudigweg met behulp van de computer zullen worden genomen. In dit hoofdstuk wordt ook een uitspraak van de Amerikanen Mann en Hoffman aangehaald, waarin een vereenvoudiging van de organisatiestructuur van de onderneming wordt aangekondigd door het wegvallen van een leidinggevende laag.

Wat het lagere leidinggevende en toezichthoudende personeel betreft (de bazen), wordt — wederom aan de hand van Amerikaanse ervaringen — de verwachting uitgesproken dat de verhouding baas-arbeider onpersoonlijker zal worden. Dit oordeel is niet unaniem. Anderen

menen namelijk dat de baas een grotere verantwoordelijkheid zal krijgen, hetgeen zijn status zal verhogen. Het is jammer dat de schrijver op dit belangwekkende onderdeel van zijn studie niet dieper is ingegaan.

De volgende hoofdstukken in het tweede deel van het boek zijn gewijd aan de wetenschappelijke specialist, de afdelingsvorming, de moeilijke verhouding lijn-staf en de door de automatisering ontstane mogelijkheden van centralisatie en decentralisatie. Het is zonder meer duidelijk dat een toenemende automatisering de positie van de staf zal versterken ten koste van de lijn. Dit wordt aan de hand van organisatieschema's verduidelijkt. Hoewel op het eerste gezicht de automatisering tot centralisatie van de leiding zou moeten voeren, zijn eveneens krachten werkzaam in de richting van decentralisatie.

Het derde deel van de studie handelt over de onderbouw van de onderneming: de arbeider en zijn problemen. Over de werkgelegenheid als gevolg van de automatisering wordt weinig positiefs gezegd. Wel wordt medegedeeld dat uit de betrekkelijk schaarse gegevens niet de conclusie kan worden getrokken dat de automatisering geen werkloosheid kan veroorzaken. De schrijver is hier kennelijk voorzichtiger dan vele Amerikaanse deskundigen, die niet nalaten er bij herhaling op te wijzen dat de automatisering, ook op lange termijn, de werkgelegenheid bevordert.

In dit deel van het boek wordt verder een aantal belangwekkende vraagstukken behandeld, zoals de verheffing of de verlaging van de arbeid, de beloning, de taakverruiming (deze is bij automatisering zeer wel mogelijk), de functionele verhoudingen en de weerstanden tegen veranderingen. Wat de weerstanden betreft wordt gesteld dat menselijke tegenwerking een geheel automatiseringsprogramma kan doen mislukken.

Rest mij nog in het kort een eindoordeel over het omvangrijke en ongetwijfeld verdienstelijke werk van Dr. Steenberg te geven. Het boek is ontstaan door een langdurig verblijf van de schrijver in de Verenigde Staten. Het draagt daar duidelijk de sporen van. Het uitvoerige literatuuroverzicht, achter in het boek opgenomen, is vrijwel geheel gewijd aan Amerikaanse publikaties. Als Nederlandse auteurs worden alleen genoemd: J. Bosch, J. A. A. van Doorn, H. J. Krusinga, A. M. Kuylaars en H. J. van der Schroeff. Slechts enkele van deze auteurs hebben over de automatisering gepubliceerd. Geen aandacht is besteed aan de voortreffelijke visie die een Nederlander als Prof. Dr. F. L. Polak op het elfde C.I.O.S.-congres te Parijs heeft gegeven op het automatiseringsvraagstuk. Evenmin is aandacht geschonken aan de rapporten van de technische commissie automatisering („Automatisering in het beeld van deze tijd”) en van de sociaal-economische commissie automatisering van het N.I.V.E., waarin een schat van Nederlandse ervaringen is verwerkt. De onvoldoende oriëntering op Europa, en inzonderheid op Nederland, wreekt zich toch wel in een boek dat voor een Nederlandse lezerskring is bestemd.

Afgezien van de eigen definitie van automatisering is het boek een compilatie geworden van wat er hoofdzakelijk in Amerika op dit gebied te doen is. Dit behoeft voor een proefschrift geen bezwaar te zijn, al zou ik een eigen visie van de schrijver hier en daar op prijs hebben gesteld. De helderheid van formulering en de bondigheid waarmee de schrijver tal van moeilijke met de automatisering samenhangende vraagstukken heeft beschreven maken het boek, ondanks tekortkomingen, tot lezenswaardige vakliteratuur.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Nadat in de 28 november eindigende weekstaatperiode door het teruglopen van het rijkstegoed bij De Nederlandsche Bank — men heeft hierin een bewuste marktregulerende bedoeling menen te zien — een belangrijk deel van de ultimo-uitzetting der bankbiljettencirculatie kon worden opgevangen, hebben in de afgelopen week de nog tot 1 december voortdurende aangroei van de bankpapieromloop en de storting op de staatslening de marktomstandigheden bepaald. Voor zover het thans kan worden gezien, hebben de banken geen beroep op buitenlandse liquiditeiten behoeven te doen. De ruime kas en de mogelijkheid schatkistpapier voor de storting te gebruiken bleken voldoende. De „overdruk” op de markt is thans verdwenen.

Kapitaalmarkt.

Een mild regentje van nieuwe uitgften zal in de laatste weken van het jaar de activiteit op de publieke kapitaalmarkt bevorderen. De handelmaatschappij in walsrijprodukten W. Bennett & Co. emitteert bijna f. 3 mln. aandelen à 100 pCt. en wordt met deze emissie opgenomen in de familie der ter beurze genoteerde fondsen. De Kon. Veenendaalsche Sajet- en Vijfschacht fabriek v/h Wed. D. S. van Schuppen en Zoon (de beursberichten korten dit af tot Scheepjeswol) hoopt f. 770.000 à 100 pCt. te kunnen plaatsen en komt daarmee, eveneens in de officiële notering. Dit is ook het geval met de Amsterdamse Leder Maatschappij N.V., die zich met een uitgifte van f. 515.000 gewone aandelen à 100 pCt. tot het belegend publiek wendt. De Spaarvestad (f. 2 mln., $4\frac{3}{4}$ pCt., 15

vacatures

De Stichting Interkerkelijk Protestants Ziekenhuisbureau te Utrecht vraagt ter uitbreiding van haar Bureau

een academisch gevormd medewerker

Deze functionaris zal de Directeur-Secretaris moeten bijstaan en hem bij afwezigheid kunnen vervangen.

Verwacht wordt belangstelling voor maatschappelijk organisatorische vraagstukken welke gericht zal moeten worden op het Protestantse Ziekenhuiswezen, alsmede belangstelling voor economische problemen op dit terrein; goede stijl in woord en geschrift.

Gegadigden (juristen of economen) in de leeftijd van ± 30 jaar dienen hun sollicitaties met referenties en recente pasfoto binnen 14 dagen te richten aan I.P.Z., Kromme Nieuwe Gracht 6 te Utrecht.

Geen bezoek dan na oproep.

Bij een middelgrote fabriek van kapitaalgoederen voor de petrochemische industrie, gelegen in het Oosten des lands, wordt de positie aangeboden van

ASSISTENT

van de

ADMINISTRATIEVE LEIDING

Zijn werkzaamheden zullen onder meer omvatten:

het assisteren bij de verdere rationalisatie van de administratieve organisatie en het opstellen en invoeren van een budget-systeem.

Men zoekt een economisch doctorandus, een accountant of iemand met gelijkwaardige opleiding, bij voorkeur met enkele jaren praktijkervaring in de behandeling van administratieve en bedrijfseconomische problemen in een industrieel bedrijf.

Leeftijd minstens 30 jaar.

Salariëring in overeenstemming met de genoten opleiding en ervaring.

Hulp bij huisvesting kan worden geboden.

Sollicitatiebrieven in eigen handschrift met persoonlijke en zakelijke gegevens, nodig voor een eerste beoordeling, kunnen worden ingezonden onder nr. 60147 en met vermelding van dit blad aan onderstaand adres.

TWENTS INSTITUUT VOOR BEDRIJFSPSYCHOLOGIE

Grundellaan 18, Hengelo.(Ov.)

TIB

jaar); Wyers (f. 3,7 mln., 4³/₄ pCt., 20 jaar) en Jean Héybroek (f. 600.000, 5 pCt., 16 jaar) gaan converteerbare obligaties uitgeven. Uit dit laatste ziet men hoe deze vlees- noch visvorm toch in de smaak blijft vallen. Aankondigingen van emissies werden in de wereld gestuurd door Dijkers & Co., Ingenieurs-bureau Bouwnijverheid en Technisch Bureau Marijnen (alle drie aandelen, de tweede bovendien converteerbare obligaties).

Ketjen gaat de statuten herzien, voornamelijk met het doel de winstverdeling, d.w.z. de tantiëmereregeling, op nieuwe basis te kunnen plaatsen. Dit punt staat reeds geruime tijd in de belangstelling. Voorvoelt men een wijziging als gevolg van de groeiende druk in het algemene standpunt ter zake?

Heel geleidelijk, nauwelijks voelbaar, daalt in ons land de rentestand. Op 29 november 1959 bedroeg het gemiddelde rendement van alle langlopende staatsleningen 4,27 pCt.; op dezelfde datum dit jaar komt het cijfer op 4,18 pCt. Internationale aandelen leveren op dit ogenblik een rendement van gemiddeld 2,75 pCt., lokale aandelen van 3,38 pCt.

*U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?*

★
*Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!*

IN DE KOMMERCIËLE LEIDING

van het te Rotterdam gevestigde handelskantoor
van een grote chemische industrie is plaats voor een

ekonom

Zijn taak zal ten dele liggen op bedrijfs-ekonomisch en markt-analytisch terrein. Daarnaast zal hij leiding moeten geven aan een verkoopafdeling en kontakten onderhouden met belangrijke afnemers. Ervaring op kommercieel gebied is voor deze functie wel vereist. Leeftijd 35 à 40 jaar.

Wij zijn gemachtigd aan belangstellenden desgewenst nadere gegevens te verstrekken, tel.: 010-51006.

Eigenhandig geschreven brieven
met uitvoerige gegevens worden
onder nummer 276 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Bij de

NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

te Amsterdam vacceert binnenkort de functie van

chef contrôle-dienst

In verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd van de huidige functionaris, wenst de Directie van de N.C.B. in contact te treden met accountants, die voor genoemde functie belangstelling hebben. Slechts zij, die lid zijn van het N.I.V.A. of van de V.A.G.A., worden verzocht te solliciteren; voorkeur genieten diegenen, die een degelijke praktische ervaring in een soortgelijke functie hebben verworven.

De betrokken functionaris zal, als chef van de afdeling interne controle, in opdracht van en met verantwoordelijkheid jegens het College van Commissarissen en de Directie, zijn werkzaamheden dienen te verrichten. Het spreekt voor zich, dat de honorering in overeenstemming zal zijn met de belangrijkheid van de functie en met de vertrouwenspositie, welke de chef van de controledienst inneemt.

Degenen, die op deze vacature nader wensen in te gaan, dienen hun brieven met inlichtingen - welke vertrouwelijk door de Directie zullen worden behandeld - met de aantekening „persoonlijk” toe te zenden aan de:

DIRECTIE NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

Keizersgracht 507-517, Amsterdam

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	4 jan.	H. & L. 1960a)		25 nov.	2 dec.
	1960	1960		1960	1960
Algemeen	372	438	— 317	398	390
Intern. concerns	547	661	— 462	570	554
Industrie	268	360	— 231	332	326
Scheepvaart	187	189	— 149	172	173
Banken	190	238	— 177	219	221
Cultures enz.	154	160	— 134	151	149

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen:		f. 179,20		f. 126,90 f. 122,20	
Kon. Petroleum	809			796	782½
Unilever	835½			1.215	1.173
A.K.U.	514			462	454½
Kon. Ned. Hoogovens .	900			830	795
Van Gelder Zn.	270			329	329
H.A.L.	186½			143½	144¾
Amsterd. Bank	340			397	395
Ver. H.V.A. Mij-en ...	166			147½	146

New York.

Koersgem. aand.		606		596	
Dow Jones Industrials	679				

Effectieve rendementen obligaties.

Gem. looptijd		8 jan.	25 nov.	2 dec.
		1960	1960	1960
3 pCt. Invest. cert. .	3½ jr.	3,73	3,51	3,45
4¼ pCt. Ned. 1959 ...	12 jr.	4,48	4,34	4,35
3½ pCt. Ned. 1955 I .	17 jr.	4,31	4,15	4,13

a) Zo nodig herleid voor kapitaalwijzigingen (emissies, bonus- en enz.).

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking.
C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

PRODUKTIE-INDEXCIJFERS ¹⁾ (1953 = 100) ²⁾

Omchrijving	Jaar-gemiddelden		april	mei	juni	juli	aug.	sept.
	1958	1959	1960	1960	1960	1960	1960	1960
Aantal arbeidsdagen ³⁾ ..	23½	23½	22½	22	23	23½	25	24
Algemene indexcijfers van de nijverheid ⁴⁾ :								
Algemene produktie-index	126	138	154	162	163	151	151	162
Idem, gecorrigeerd voor seizoen en lengte van de maand ⁵⁾			158	162	159	157	152	156
Indexcijfers per bedrijfsklasse:								
Bouwmateriaal en aardewerk	114	122	132	142	144	136	135	140
Chemische nijverheid (excl. aardolieprodukten)	136	145	155	153	154	149	143	140
Leder- en rubbernijverheid	120	137	140	137	140	130	124	166
Mijnbouw	110	113	120	126	121	123	123	127
Metaalnijverheid	138	164	200	211	214			
Papierindustrie	129	144	152	146	169	134	133	180
Textielnijverheid	108	112	114	115	116	103	122	
Gas, elektriciteit en water	141	151	154	153	147	143	152	162
Voedings- en genotmiddelenindustrie ..	118	120	127	137	138	126	128	136

¹⁾ Bron: C.B.S.

²⁾ De wegingscijfers hebben betrekking op 1949.

³⁾ Onder arbeidsdagen worden verstaan alle dagen, met uitzondering van de zondagen, nieuwjaarsdag, 2e Paasdag, Hemelvaartsdag, 2e Pinksterdag en de beide Kerstdagen. Zaterdagen zijn als halve dagen geteld.

⁴⁾ Exclusief bouwnijverheid.

⁵⁾ Zie voor de berekeningswijze Statistische en econometrische onderzoekingen, 4de kwartaal 1958.

WERKLOOSHEID, AANVULLENDE WERKGELEGENHEID EN OPENSTAANDE AANVRAGEN VAN WERKGEVERS

	31 juli 1960	31 aug. 1960	30 sept. 1960	31 okt. 1960
Mannelijke arbeidsreserve	34.500	30.000	27.100	27.800
w.v. werklozen	29.800	26.200	24.600	25.700
arbeiders op aanvullende werken	4.700	3.800	2.500	2.100
Mannelijke arbeidsreserve gesplitst naar enkele der belangrijkste beroepsgroepen:				
Bouwvakarbeiders	3.500	2.400	2.000	2.400
Metaalbewerkers	2.600	1.700	1.000	1.000
Landbouwpersoneel	3.300	1.800	1.000	1.000
Handelsspersoneel	1.000	1.000	1.000	1.000
Verkeerspersoneel	1.200	1.300	2.100	2.600
w.v. hotelpersoneel	300	400	1.200	1.600
Kantoorpersoneel, ambtenaren en onderwyzend personeel	1.500	1.700	1.700	1.500
Losse arbeiders	4.100	3.200	2.000	2.100
Minder geschikt	14.200	14.100	14.000	13.800
Mannelijke arbeidsreserve gesplitst naar provincie:				
Groningen	4.100	2.700	2.300	2.500
Friesland	3.500	2.900	2.300	2.300
Drenthe	4.400	3.700	2.700	2.400
Overijssel	2.800	2.400	2.000	2.100
Gelderland	2.600	2.300	2.300	2.400
Utrecht	1.500	1.200	1.200	1.200
Noord-Holland	3.800	3.900	3.700	3.800
Zuid-Holland	4.900	4.500	4.900	5.100
Zeeland	1.500	1.200	1.000	900
Noord-Brabant	3.900	3.700	3.200	3.400
Limburg	1.500	1.500	1.500	1.700
Werkloze vrouwen	4.400	4.900	5.200	4.800
Openstaande aanvragen van werkgevers	115.300	108.400	104.100	99.900
w.v. voor mannen	73.900	68.900	66.500	63.400
voor vrouwen	41.400	39.500	37.600	36.500

¹⁾ Gegevens afgerond op honderdtallen.

²⁾ De „minder geschikt” zijn sedert 31 januari 1956 niet meer in de cijfers der bedrijfsklassen begrepen, doch wel in de totaalcijfers mannen en vrouwen.

Bron: Statistisch Bulletin C.B.S.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de afdeling Onderzoek, Planning en Voortgangscntrole van de Gemeentelijke Dienst van de Wederopbouw en de Stadsontwikkeling bestaat ter vervulling van een vacature gelegenheid tot plaatsing van een

PLANOLOG A.

Salarisgrenzen f 718,— - f 960,— per maand (excl. huurcompensatie 1960). Vakantietoelage 4% van het jaarsalaris. VEREISTEN: academische opleiding in de economische of sociale wetenschappen of een civiele opleiding in Delft. Gegadigden moeten beschikken over een grondige ervaring op het gebied van het planologisch onderzoek en van planning-werkzaamheden en in staat zijn het hoofd van de genoemde afdeling te vervangen.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige voornamen, geboortedatum en -plaats, alsmede referentie-adressen binnen 14 dagen na verschijning van deze oproep onder no. F 187 te richten aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchplein 10 te 's-Gravenhage.

Middelgrote bankinstelling in het centrum van het land
vraagt voor haar

krediet-afdeling

een
jong afgestudeerde, academisch gevormde

ECONOMIST (bedr. econ. richting)

en/of
reeds in de praktijk geschoolde, academisch gevormde

ECONOMIST met bank-(financ.) ervaring

beiden met de bedoeling t.z.t. in de leiding te worden
opgenomen.

Brieven onder no. S-9788 Adv. Bur. ALTA, Pausdam,
Utrecht.

CHRISTELIJK NATIONAAL VAKVERBOND IN NEDERLAND

roept sollicitanten op voor de functie van een
akademisch gevormd

ECONOMISCH MEDEWERKER

van het verbond.

De te benoemen functionaris zal onder meer
worden belast met de bestudering en behande-
ling van algemene loon- en prijs-politieke vraag-
stukken.

Sollicitaties worden gaarne zo spoedig mogelijk in-
gewacht door het bestuur van het C.N.V., Maliebaan
8-8a, Utrecht.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

verschijnen!

DRS. F. L. G. SLOOFF
DE
WEGWIJZER
VOOR
DE BELEGGER

een in begrijpelijke taal geschreven,
uiterst praktisch gidsje dat elke
particuliere belegger (of a.s.
belegger) steeds bij de hand
dient te hebben.

prijs **2.75**

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan
wel rechtstreeks bij de uitgever N.V.
Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants Afd. 8 te Schiedam.

AMSTERDAMSE LEDER MAATSCHAPPIJ N.V.

gevestigd te Oisterwijk.

Uitgifte

van

nom. f. 515.000.- gewone aandelen,

elk groot f 1000.- aan toonder,

delende in de resultaten van het boekjaar 1961 en volgende boekjaren,
tot de koers van 100 pCt.,

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen
in de verhouding van tien bestaande aandelen van nom. f 1000.- op een nieuw
aandeel van nom. f 1000.-.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal
zijn opgesteld bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam en 's-Graven-**
hage

op

Dinsdag, 13 December 1960

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 2 December 1960.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een
beperkt aantal - van de statuten en van het jaarverslag over 1959 zijn bij de
inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 2 December 1960.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

vacatures

N.V. Koninklijke Maatschappij „DE SCHELDE”

SCHÉEPSWERF EN MACHINEFABRIEK TE VLISSINGEN

vraagt

voor het Bureau van de Secretaris van de onderneming

JURIST of ECONOOM

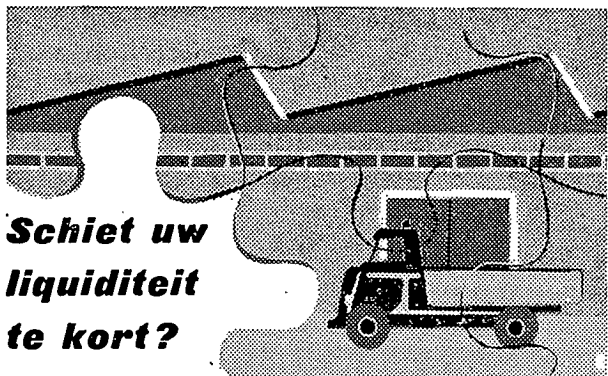
bij voorkeur met enige jaren ervaring in advocatuur of bedrijfsleven en niet ouder dan 35 jaar.

Van gegadigden voor deze functie wordt verlangd, dat zij een commerciële inslag hebben, gemakkelijk contacten leggen met mensen op verschillend niveau, zich goed uitdrukken in woord en geschrift, de moderne talen in redelijke mate beheersen.

Schriftelijke sollicitaties kunnen worden gericht aan de N.V. Koninklijke Maatschappij „De Schelde”, Glacisstraat 165, te Vlissingen.

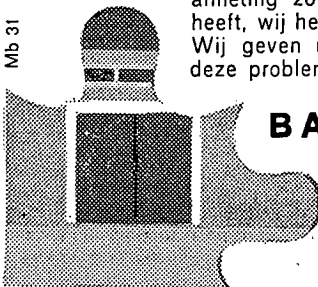
**Schiet uw
liquiditeit
te kort?**

Ontbreekt het laatste stukje, waarmee u de plannen voor de uitbreiding van uw zaak kunt verwezenlijken? Dat laatste stukje bedrijfskapitaal? Ga dan eens naar de Nederlandsche Middenstandsbank. Wélke afmeting zo'n stukje ook heeft, wij helpen u er aan. Wij geven u de ideale oplossing voor deze problemen door middel van

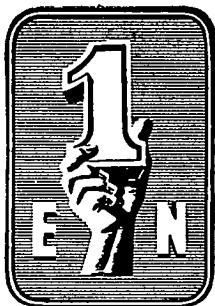
Mb 31

BANKKREDIET

En wij adviseren u tevens hoe u dergelijke delen het beste in uw uitbreidingspuzzel kunt passen. Dat is onze service!

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.

EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. (070) 51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5

NEDERLANDSCHE GRONDBRIEFBANK N.V.

gevestigd te Amsterdam

UITGIFTE van
750 aandelen, elk groot
nominaal f 1000,- op naam,
waarop verplicht te storten 10 pct.,

ten volle delende in de resultaten van het boekjaar 1961 en van de volgende boekjaren.

Ondergetekende deelt mede, dat de inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor aandeelhouders, openstaat op

WOENSDAG 14 DECEMBER 1960,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur, ten kantore van de

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage,

tot de koers van 150 pct.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 2 december 1960. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE GRONDBRIEFBANK N.V.

Amsterdam, 2 december 1960.

....en hun auto?

Een Austin, natuurlijk!

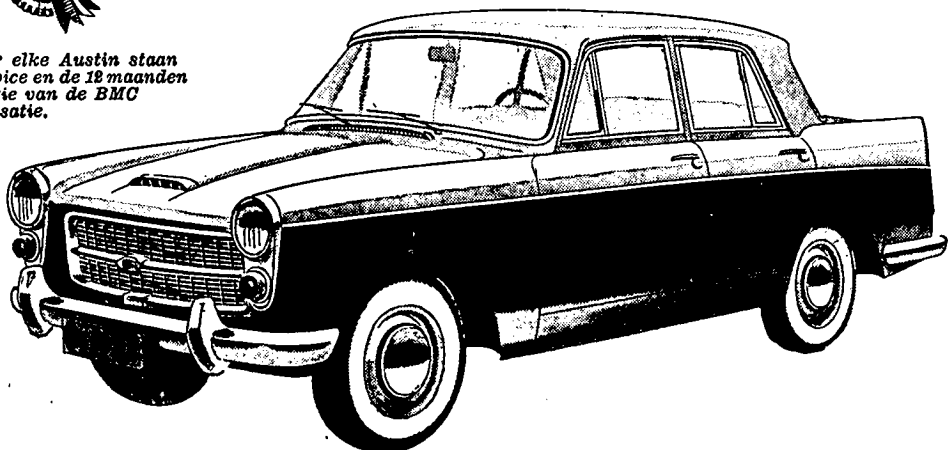
Stijlvolle gratie in vorm en lijn... de robuuste
kracht van een zware Austin Healey 6 cylinder
sportwagenmotor.... de luxe, het comfort, de perfectie
van een Europees toproduct.... ziedaar de Austin A 99

AUSTIN *A negen en negentig* WESTMINSTER

- 6 cylinder motor 112 pk • 3-versnellingsbak met overdrive • dubbele carburateur • Servo-bekrachtigd remsysteem • schijfremmen vóór
- Ook te leveren met vol-automatische versnellingsbak.

Achter elke Austin staan
de service en de 18 maanden
garantie van de BMC
organisatie.

Op aanvraag zenden wij U gratis een uitgebreide kleurenfolder alsmede een kaart, die in vele kleuren een fleurig beeld geeft van de bloemen- en bloesempracht van Nederland.

R.S. Stokvis & Zonen N.V.

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

**...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering**

**N.V. KONINKLIJKE VEENENDAALSCH
SAJET- EN VIJFSCHACHTFABRIEK**
voorheen **Weduwe D. S. van Schuppen en Zoon**
gevestigd te Veenendaal.

Uitgifte

van

nom. f. 777.000.- gewone aandelen,

elk groot f 1000.- aan toonder,

voor de helft delende in het dividend over het boekjaar 1 Mei 1960-30 April 1961 en ten volle in het dividend over volgende boekjaren,

tot de koers van 100 pCt.,

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen in de verhouding van vijf bestaande aandelen van nom. f 1000.- op één nieuw aandeel van nom. f 1000.-.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Veenendaal**

op

Vrijdag, 9 December 1960

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 29 November 1960.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - van de statuten en van het jaarverslag over 1959/1960 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 29 November 1960.

AMSTERDAMSCH BANK N.V.

Het nog al maar snel toemen van het aantal abonnees van het weekblad

wijst er wel op hoezeer dit beleggingsadvies-orgaan, dat specifiek de belangen van de particuliere belegger behartigt, in één behoefte voorziet.

Te verwonderen hoeft dit eigenlijk niet, want Bel-Bel tracht volledig objectief te zijn; het is in begrijpelijke taal geschreven en zeer overzichtelijk van indeling.

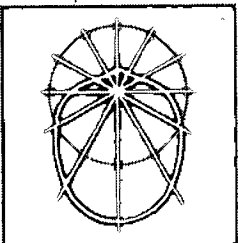
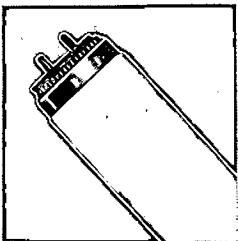
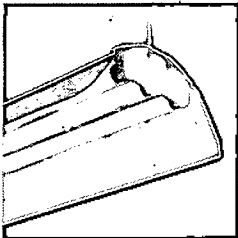
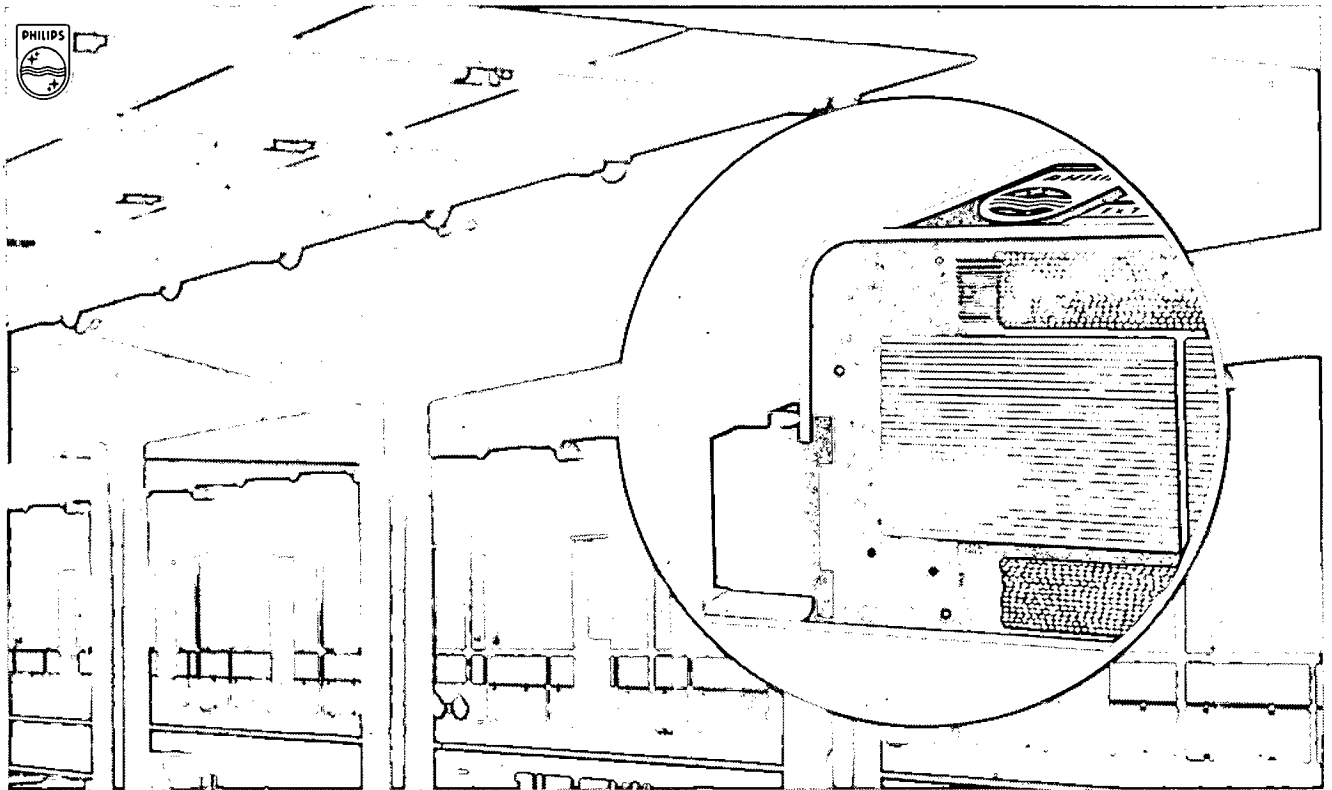
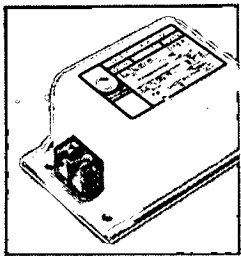
Vraagt toezending van gratis proefnummer.

★

Abonnementen (per jaar f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50) kunnen elk kwartaal ingaan en dienen te worden opgegeven bij de Administratie van „Bel-Bel”, Postbus 42, Schiedam.

7-12-1960

Philips voorschakelapparaten hebben een lange levensduur. Zij zijn klein van afmeting, gemakkelijk te verwerken, esthetisch van vorm en gering van gewicht. De vulling met polyester garandeert een voortreffelijke warmte-afvoer. De spoel vormt met de vulmassa één geheel en er treedt geen brom op. De installatie is uiterst eenvoudig, mede door het opgedrukte, duidelijke aansluitschema. Lange levensduur, o.m. door lage bedrijfstemperatuur. Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door Philips Nederland n.v., Eindhoven.

PHILIPS VOOR LICHT

GLOEILAMPEN - 'TL' FLUORESCENTIELAMPEN - ARMATUREN - NEON

Het Centraal Bureau voor de Verificatie en Financiële Adviezen der Vereniging van Nederlandse Gemeenten

heeft gelegenheid tot plaatsing voor een

jonge accountant

(Lid N.I.v.A. of V.A.G.A.)

met behoorlijke ervaring in de accountantsstudie

Ook zij, die binnenkort hun accountantsstudie denken te voltooien, kunnen reflecteren.

Salaris nader overeen te komen.

Eigenhandig geschreven brieven te richten aan de Directie van genoemd Bureau, Paleisstraat 5 te Den Haag.

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor studenten f. 19,—; fr. per post f. 20,10.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

De Directie van de

Koninklijke Hollandia

FABRIEKEN VAN MELKPRODUKTEN EN VOEDINGSMIDDELEN N.V.

zoekt voor spoedige indiensttreding op het hoofdkantoor te Vlaardingen:

staffunctionaris personeelszaken

Zijn taak zal in hoofdzaak omvatten:

- het adviseren van de directie inzake het te voeren personeelsbeleid in al zijn facetten alsmede de realisering en coördinatie hiervan bij de tot het concern behorende bedrijven waarin ca 1300 personen werkzaam zijn;
- het leidinggeven aan de personeelsdienst van het hoofdkantoor te Vlaardingen;
- het onderhouden van het contact met de organisaties van werkgevers en werknemers alsmede het deelnemen aan het sociale overleg binnen de bedrijfstak;
- het verrichten van enige administratieve werkzaamheden van vertrouwelijke aard.

Voor de vervulling van deze functie met een zelfstandig karakter wordt bij voorkeur gezocht een academisch gevormd persoon in de leeftijd van ca 35 jaar met ruime ervaring in de behandeling van personeelszaken in een industriële onderneming.

Eigenhandig - niet met balpen - geschreven sollicitatiebrieven, vermeldende volledige gegevens omtrent persoon, opleiding en verrichte werkzaamheden worden ingewacht bij het adres: postbus 9, Vlaardingen.

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000,- per gebeurtenis

Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie.

Verzekerd bedrag 2,1 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag 8 miljard gulden.

Stormverzekering: verzekerd bedrag 1,1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag 1,3 miljard gulden.

Belegd vermogen 310 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overall paraat is.*

waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

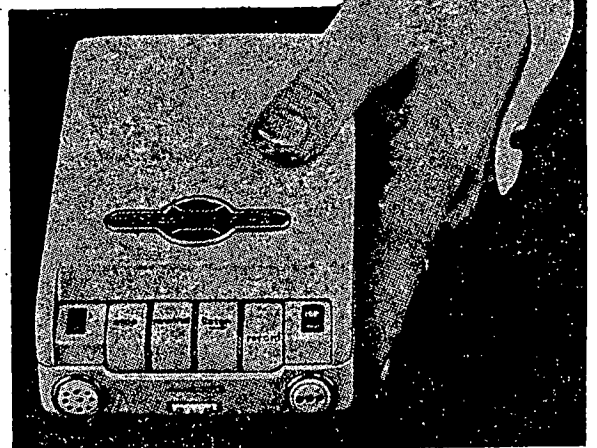
thans in 4 modellen:

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

P 55 voor ononderbroken
opname tot 5 uur;

HiFi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz);

Office voor kantoorgebruik;
tevens voor het uitwerken
van op de attaché
opgenomen tekst.

Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus E
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

Rotterdam, Goudsesingel 108, tel. (010) 120196 - Amsterdam, Keizersgracht 480, tel. (020) 33898 - Hengelo, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565